*Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!*

# ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 199 (11997) | 1982 чылдың август 26, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

## 1,5 КАТАП

**УРАЛЬСК.** Кур черлерни шиңгээдип алганының ачызында Джаныбек район областың дыка тараалаң чери апарган. Мурнунда андазын изи дегбээн он муң гектар черни аңдарганының түңнелинде дүжүт алыр шөлдүң ниити хемчээлин 50 муң гектар чедирер аргалыг болган. Оон иштинде тараа шөлү 1,5 катап улгаткан.

Кур черден район тергиин эки дүжүттү ап турар. Бо хүннерде Төрээн чурттуң шыгжамырынче чеден муң тонна тарааны урган, ол дээрге улус ажыл-агый планындан 1,5 катап хөй.

## ОРБИТАДАН ЧАА МЕДЭЭЛЕР

УЖУДУУШКИН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Космонавтылар Анатолий Березовой, Валентин Лебедев, Леонид Попов, Александр Серебров болгаш Светлана Савицкая орбитаның «Салют-7», «Союз-Т-5», «Союз-Т-7» комплекизинде демниг болгаш омак-хөглүг ажылдап турарлар. Каттышкан ужудуушкунуң шинчилелдер болгаш дуржулгалар-биле долдунган программазы чедиишкинниг күүсеттинип турар.

Чер чоогунуң делгемнерин шинчилээрин үргүлчүлээр сорулга-биле база совет-француз ужудуушкунунуң үезинде алдынган түңнелдерин барымдаалап турагш, экипаж мында чеде берген экспедицияның экипажы августуң 24-те «Пирамиг» аппаратура-биле элчеглиг элээн каш шинчилелдерни кылган. Чехословак специалистерниң ажылдап кылганы электроннуг ЭФО-1 деп фотомерниң дузазы-биле космонавтылар черниң атмосферазында космоска тывылган аэрозольдуг каъттарның тыгыжын шинчилээри-биле дуржулганы кылып турарлар.

Ындыг геофизиктиг шинчилелдерниң үезинде комплекстиң эргежок чугула угланыышкыны болгаш дең-дески чоруун Анатолий Березовой болгаш Валентин Лебедев хандырып, боттары ында кады ажылды кино-фотога тырттырып, боттарының эштеринге дузалажып, станцияның иштинде системаларның болгаш эртем аппаратураларының ажылын хынап турарлар.

Медицина шинчилелдериниң планын ёзугаар августуң 24-түң хүнүнүң бирги чартыында Светлана Савицкаяның вестибулярлыг аппарадының миннишкининиң болгаш баш мээзиниң ажылдаар идепкейин шинчилеп көрген. «Эхограф» дээр аппаратураның дузазы-биле Александр Серебровтуң чүрек-дамыр системазының көргүзүглерин ультразвук аргазы-биле тодарадырын планнаан. Ындыг шинчилелдерни деңзи чок байдал үезинде хан эргилиишкиниң чогумчалыг болдурар аргалыг «Пневматик» дээр профилактиктиг херекселди ажыглап турган кылыр.

«Таврия» дээр херексел-биле биотехнологтуг дуржулгаларның планнаттынган программазы долузу-биле күүсеттинген. Биология талазы-биле идепкейлиг бүдүмелдерниң холумактарының электрофорезтиг аңгылаашкыны канчаар бооп турарын шинчилелдерниң сөөлгү кезээнде голографияны ажыглап демдеглээн. Ол дуржулгаларның түңнелдерин моон соңгаар деңзи чок байдал үезинде эң-не арыг эм чүүлдерин болгаш биологтуг стимуляторларны алырының аргаларын ажылдап кылырынга ажыглаар.

Телехемчээшкиннерниң түңнелдерин болгаш экипажтың дыңнадыгларын ёзугаар алырга, эртем-шинчилел комплекизиниң ужудуушкуну чогумчалыг эртип турар.

Эштер Савицкая, Березовой, Лебедев, Попов болгаш Серебров оларның кадыкшыны байдалы эки.

## «САЛЮТ-7», СВЕТЛАНА САВИЦКАЯГА

Космоста ужудуп чоруп турар ийиги херээжен кижи, Светлана Савицкаяның адынга хөй-ниити организацияларындан, бүдүрүлге, дээди өөредилге черлериниң, школаларның коллективтеринден байырлыг телеграммалар уззук-соксаал чокка кээп турар. Ужудуушкун башкарар төпте келген чурттар арзаның телеграммалары-биле кады Делегейниң Херээженнериниң Демократтыг Федерациязының президентизи Ф. Браунның болгаш ДХДФ-тиң чиңгине секретары М. Вире-Туоминенниң байырлыг чагаалары база бар.

Совет херээженнер болгаш оларның тайбың база бурунгаар депшилге дээш маадырлыг ажылы миллион-миллион херээженнерге кажан-даа сорук кииришкинниг үлегер-чижек бооп келгенин телеграммада чугаалап турар. Эргим Светлана, сээң ужудуушкунуң кижилерниң долу деңэргезин хандырган болгаш оларның аргаларын ажыдарынга бүгү байдалдарның тургустунган чуртта херээжен кижи кайы хире бедик көдүрүлгениниң бузуредлиг чижээниң бирээзи бооп турар. Сени дыңзызы-биле куспактап, ошкап, сенээ болгаш сээң сылдыс ышкаш акыларыңга чедиишкинниг ажылды күзеп тур бис.

Ол ышкаш ВДР-ниң, Кубаның, Моолдуң, Польшаның, Чехословакияның херээженнер организацияларындан орбитада херээжен космонавтыга байырлыг чагаалар алдынган.

(СЭТА-ның корр.).

# КӨСКҮ АГИТАЦИЯ

Көскү агитация—ажылчы чоннарны коммунистиг ёзуга кижизидериниң практикага шылгаттынган, ажыктыг, дайынчы болгаш дээштиг хевириниң бирээзи. СЭКП Төп Комитеди ону эгижидеринче доктаамал сагыш салып келген болгаш салып-даа турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринде, эш Л. И. Брежневтиң илеткелдеринде айыттынган экономиктиг болгаш социал-политиктиг улуг сорулгаларны, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын пропагандалап, тайылбырлаарынга, ону күүседиринге, амыдыралдың социалистиг хевириниң артык күштүүн, социалистиг ниитилелдиң чедиишкиннерин көргүзеринге, социал буруңгаар депшилгеге, тайбыңга удур империалистиг күштерни сойгалап илередиринге көскү агитация чагырткан болур. Ол ышкаш он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерни амыдыралга боттандырарынга ажылчыннарның, колхозчуларның, интеллигенцияның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин көдүреринге көскү агитацияның янзы-бүрү хевирлерин ажыглап турар.

«Көскү агитацияның байдалы болгаш оон ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге ролюн бедидер хемчеглер дугайында» база «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай эгижидер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалдарын амыдыралга боттандырар дээш республиканың партия организациялары элээн ажылдарны кылган. «Тыва кобальт» комбинатта партком көскү агитацияны эгижидери-биле чөвүлелди тургускан. Оон түңнелинде комбинатта, Хову-Аксы суурнуң бүдүрүлгелеринде, культура албан черлеринде аскылаан стендилер, диаграммалар, плакаттар, лозуңнар, көргүзүг, хүндүлел самбыралары бүдүрүлгелерниң шиитпирлеп турар айтырыгларынга дүүшкен, ажылчыннарны күш-ажылче сорук киирип турар. Комбинатта автоматиканың болгаш хыналданың төп лабораториязында көскү агитация эки кылдынган. Чараштыр чураан лозуңнар, плакаттар, булуңнар, хүндүлел база көргүзүг самбыралары болгаш көскү агитацияның өске-даа хевирлери бо коллективтиң ажылын, амыдыралын тодаргай чугаалап турар. Чадаананың ыяш ажыл-агый чери социалистиг чарышты дээштиг организастаарынга көскү агитацияны калбаа-биле ажыглап турар. Коллективтиң хүлээлгелерин, чарыштың негелделерин, шаңнап-мактаарының хемчеглерин аскан. Чарыштың түңнелин квартал санында үндүргеш, сан-чурагайларны көргүзүг самбыразынга, чарыш экранынга бижиирин доктааткан. Тиилекчилерге тураскаатган Күш-ажылчы алдар тугун көдүрүп, бүдүрүлгениң мурнакчыларының чуруун хүндүлел самбыразынга азары чаңчыл болган. Бо бүгү коллектив кежигүннериниң эки ажылдаарынга дузалаан. «Тыва даг-дүгү» комбинатта, Тыва коммунэнергода, Кызылдың автосептелге заводунда, Чаа Шагаан-Арыгның № 18 мехколоннаазында, «Большевик», «Өөк», «Барлык» совхозтарның төптеринде болгаш өске-даа коллективтерде көскү агитация багай эвес кылдынган, ону салдынган сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээринге ажыглап турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазынга дүүштүр көскү агитацияны чер болганда эде кылза-даа, оон янзы-бүрү хевирлерин долу ажыглавас, ону өй-шаанда чаартырынче кичээнгей салбас, оон кижизидикчи болгаш организакчы ролюн чедир үнелевес партия организациялары республикада ам-даа бар. Кызылдың тууйбу, алгы заводтары, эът комбинады, «Тыва суг тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводу, Чадаананың үлетпүр комбинады, хөмүр-даш участогу, № 463 мехколоннаазы, Улуг-Хемниң ыяш ажыл-агый чери, «Тээли» совхозтуң төвү, салбырлары көскү агитация-биле багай дериттинген. Бо коллективтерде стендилер, плакаттар, лозуңнар, Күш-ажылчы алдар туктары, көргүзүг самбыралары эргижирээн, оларны чаартпайн турарындан утказы хүннүң негелделеринге дүүшпес. Ол ышкаш бүдүрүлгениң ажыл-ишчилериниң он бирги беш чылда сорулгалары, 1982 чылда хүлээлгелери безин астынмаан.

Хоорайларның болгаш суурларның көскү агитациязын эгижидеринче угланган хемчеглерни ап турза-даа, негелдеге четпейн турар. Туран хоорайда СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң бажыңының мурнунда шөлде, паркта, универмаг, автовокзал чанында стендилер, плакаттар дыка үр үениң дургузунда чаартынмаанындан будуктары карталгылап, шуут көрүш чок болган. Чадаана хоорайның төвүнде садчыгашта Ленинчи комсомолдуң, революсчу, дайынчы, күш-ажылчы ажыл-чорудулгазынга тураскаатган стенд эргижирээн, Чаа Шагаан-Арыгда көскү агитацияны чаартыры, план ёзугаар кылыры негеттинип турар.

Сүт-бараан фермалары, хову турлагалары, сиген белеткээр бригадалар төптери көскү агитация-биле дериттингени кошкак. Дыка хөй коллективтерде социалистиг хүлээлгелер астынмаан, хүн бүрү ажыл-ишти көргүзүг самбыраларынга биживээн, социалистиг чарышта кым мурнаан, хожудап турары билдинмес болур. Күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээннерни оларның бүдүрүлгеге чедирген когаралын көргүскен «Чаңныктарны» үндүрбейн турар. Бир эвес ону доктаамал кылыр болза, кижилерниң харыысалгазы улам бедиир, күш-ажылче сорук киирер, ажылдың бүдүрүкчүлүү бедиир.

Хоорайларда, суурларда, бүдүрүлгелерде, совхозтарда ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын тевептиг уткуурунче, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырарынче кыйгырган, камналга- хумагалал дугайында лозуңнар, плакаттар, сан-чурагайларлыг деңнелгелер ам-даа эвээш, ону хүннүң сорулгаларынга дүүштүр кылза чогуур.

Көскү агитация талазы-биле үстүнде айыткан болгаш өске-даа четпестерни кыска хуусаада чайладыр, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, көскү агитацияны эгижидер дугайында партия ТК-ның доктаалын амыдыралга боттандырар дээштиг хемчеглерни партия организациялары алыр хүлээлгелиг.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, Аъш-чем программазын күүседир, ССРЭ-ниң 60 чыл оюн телептиг уткуур дээш Тываның ажыл-ишчилери социалистиг чарышты калбарткан шалыпчы ажылдап турарлар, оон чорудулгазын көскү агитацияга хүн бүрү чырыдары- ажылчы чоннарны күш-ажылче улам сорук киирери партия организацияларының чугула сорулгазы болур.




Бөгүн «Шын» солун КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН Ооржак Өткек-оолдуң сигенчи звенозунуң чедиишкининге тураскаадып көдүрген.

«Хемчик» совхозтуң тудугжузу Ооржак Өткек-оол хол кадыыры-биле сиген кезер звенону тургускаш, 140 тонна сиген кезер планын дүүнге чедир 211 тонна кылдыр, азы 150,7 хуу күүсеткен. Ук звено мал чеми белеткээриниң шалыпчы айының арткан хүннеринде белеткээн сигенин 250 тонна чедирерин азы пландан ажыр 110 тоннаны белеткээрин хүлээнген.

Мурнакчылардан үлегер алыңар!

# МАЛГА ЧЕТЧИР ЧЕМНИ БЕЛЕТКЭЭРИ—КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ХЕРЭЭ

## ЭЗИМНЕР ЭДЭЭНДЕН

Бо чылын Тожунуң делгемеринге дески үнген сигенни көрген кижи бүрүзү магадаар. Эзимнер эдээ ажык шөлдерге чиңгир-ногаан сиген, шынапла, салгын аайы-биле хөлбеңейнип чыдар. Таварышканна черинден сарааттты тургузуп болур.



Эрги-Шөлү деп черде үш комбайн көк-суга кезип тур. Ону 5 машина сөөртүп тур. Хүнде он рейс кылыр турган, 13 рейс чедирип, хүн нормазын Р. Колдыр, Р. Бараан, И. Саргыг-Хува болгаш өскелер-даа ажыр күүседип турар. Трактористер С. Дөңгүр-оол, В. Оюн, Д. Чөлдүрбен олар база мурнакчылар.

«Тоора-Хем» совхоз 874 тонна сиген кескен, 1000 тонна силосту белеткээн. Ында мал чеминиң белеткели сөөлгү хүннерде элээн шапкынчаап. Чалың-Шөл деп черде 1100 ажыг гектар сула тараан. Ону база-ла үш комбайн-биле кестирип турар. Сайлыг-Хөлде 2000 тонна силос салыр оңгарны хээндектелдир кестинген көк-сула-биле долдуруп турар. Бо бригадада комбайнер В. Чогунга, А. Бараан, чолаачылар С. Чамыян, комсомолчу аныяк оол К. С. Мерген болгаш силоста О. Орай-оол, М. Маады шупту аныяк оолдар хүнде нормазын 102—108 хуу чедир күүседип турарлар.

Районда мал чеминиң ниити белеткели ам-даа чогуур деңнелинге четпейн турар. Оон кол-ла чылдагааны—чайгаар үнген сиген болгаш таралан мал чемнериниң дүжүдүнүң кудузунда эвес, а бо талазы-биле ажылды сула организастап турарында.



Кайы-даа совхозтарда техниканың хөй кезиин сула кезеринче, ону силостаарынче угландырган. Бо ажылды болдунар аргазы-биле дүргедетпес болза, сиген планын күүседири бергедээр апаар. Ынчангаш чер болганда эки үнген сигенни, бүгү аргаларны херглеп турган, ажаап алыры чоокку үениң кол сорулгазы-дыр.

А. АРАПЧОР.

ЧУРУКТАРДА: «Май 1» совхозта ажыл; «Тоора-Хем» совхозтуң тракторизи Олег Орай-оол.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

## ХАЙНЫЫШКЫННЫГ

Баян-Кол суурнуң адаа талазында төп шаңга кежээликтей чеде берген бис. Бичежек бажыңда улус кестүп тур. Оларга чедип кээривиске партком секретары Д. М. Монгуш блокнодунда бир-ле чүве демдеглээн, санаан тур. Ховуда силос кескен комбайннардан келген машиналарның чүъгүн анаа деңзилээш, силосту дүжүрери-биле оңгарже чорудуп турар.

Ажыл-ижиниң дугайын оон сонуургап айтырдывыс:

—Улуг үүлени бүдүрүп турар механизаторлар мында болдур ийин—дээш, секретарь кедээ талавыста ажылдап турган ийи тракторже, 5—6 хире кижиже айытты.

Оон соонда сигенчилериниң одаанга келгеш:

— Бисте мал чемин харылап турар улустуң бирээзи гидротехник Сухов Суванчык бо. Силос дугайын ол эки билир, баштай оон-биле чугаалажып көрүңер—дидир.

Силос салыкчыларынга чеде бердивис, улуг оңгарда барык долдур салдынган ногаан массаны ийи трактор тырый бастырып, ыңай-бээр чорупла турлар. Бир самосвал машиназ келгеш, оңгарның бир ужунга доктаай берди. Силостуң чаагай чулуктуг чыды думчукка кээп тур. Машина чүъгүн дүжүрүптерге, айыырлыг эрлер ону шалыпкыны аажок дескилепти. База бир машина силозун дүжүрүптү. Тракторларның даажы улам-на диңмиттелип, узун оңгарның ужу-бажынче каржыпсолчуп бастырып-ла турлар...

Сухов Александрович-биле чугаалажы бердивис:

—Совхоз силос салырынче август 14-те кирген. Беш хонук дургузунда 800 тоннаны салдывыс. Манаа холуштур машина-техника четпес черде сигенни кескеш, база холуп тур бис. Ол сигенни суурнуң албан организациялары —эмнелге, школа коллективтери, тудуг бригадазы кезип, чүдүрүп чорудуп турар—деп, ол тайылбырлады.

Силос ажаалдазында кайы хире техника киржип, кымнар эки ажылдап турарын айтырдым.

—Бистиң совхозтап 6 самосвал бар. Бөгүн «Тыва суг тудуг» трестиң автобаазазындан 3 самосвал келди. Күш немешкен. Ол ышкап бодувустуң алды чүък машиназы ажылдап тур—деп харылады. Силосту дузап, кармабид холуп турар улус болду. Оон кырынга салыр сигенниң чамдызын бөлүп эккеп алган.

Силос сөөртүкчүлери чолаачылардан Борзук Хирлиг-оол, Олег Чадамба, а кукурузаны кезеринге Владимир Серен, Валерий Дардай-оол олар эң эки киржип турар.

Мал чеми белеткээринге «Х Улуг хурал» совхозтуң ажылчыннары идепкейлиг киржип, районда бирги черни ээлеп турар. Ажыл-агый 3300 тонна сиген белеткээр турган, 2016 тонна чедирген. 3000 тонна силос салыр планының 800 тоннаазын күүсеткен. Сенажтың бердинген даалгазын ажыр боттандырган.

Төп шаңга чоруп турувуста трактор-хову бригадазының удуртукчузу Николай Тоглапкан база келди. Коллективиниң ажыл-ижин ол биске таныштырды:

—Планывыс 800 тонна сиген чүве. Ам 420 тонналы белеткедивис. Тос трактор бар. Чамдыктары кезер, өскелери бөлүп, ийи трактор сарааттап тур. Механизаторлар он бир кижи. Сараат салыкчызы А. Шойнуу, сиген кезикчилери Кечил Сандак, Кыргыс Эрес-оол, Сергей Аргамчы, бөлдүрүкчүлер Владимир Маны-Хая, Валерий Чолдак мурнакчыларывыс ол ийин—деп, Николай Түлүшович тайылбырлады.

Механизастаттынган бригада Оттук-Даш фермазының девискээринде ажылдап турар. Ында дүжүт эки. Ол девискээрден ам-даа 300 тонна сигенни кезип, бөлүп алыр. Чаъстыг хүннерде сарааттарны кажаалап турар. Оон соонда Даргай-Хая деп черде көк-сула кезер, ынчангаш бригада планны бүрүн күүседириниң бүгү аргалары бар.

Оттук-Даш фермазының коллективи мал чеми белеткээринге эң-не идепкейлиг киржип, 50 тонна сиген белеткээр планын бүрүн күүседипкен.

Баян-Колдуң ажыл-ишчилери Аъш-чем программазын боттандырарынга телептиг салдышкынын киирип, малга быжыг чем-суурну тургузар дээш бо хүннерде шалыпчы ажыл-ишти уламчылавышаан. Планны күүседириниң аргалары оларда бар.

С. ХЕРТЕК.

## ЧАА ОБЪЕКТИЛЕР НЕМЕЖИР

**«Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының бригадалары ССРЭ-ниң 60 чыл оюн тевептиг уткуур дээш социалистиг чарышка идепкейлиг киржип турарлар. Оларның аразында бригада кээрзэзи-биле ажылдап турар Г. И. Леонтьевтиң, И. А. Тюмкинниң, С. Димчиттиң, К. А. Горевтиң, С. Монгуштуң удурткан бригадалары алган социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседип, эки ажылдап турарлар.**

№ 4 КМК-дан Г. И. Леонтьевтиң 14 кижи составтыг бригадазы «Совет Тыва» совхозта 4000 баш ээр мал семиртилге шөлүнүң тудуунда. Мурнакчы бригада ук объекттиң тудуун доозуп, ажыглалга кииреринге чоокшулаан.

Тускайжыттынган КМК-дан К. А. Горевтиң 4 кижилиг, И. А. Тюмкинниң 5 кижилиг сантехниктер бригадалары социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда, Эрзинде чаа школаны ажыглалга кииреринге К. А. Горевтиң бригадазы телептиг үлүг-хуузун киирип турар.

№ 3 КМК-дан Каң-оол Монгуштуң, № 5 КМК-дан Сергей Димчиттиң бригадалары 2-2 квартиралыг чуртталга бажыңнарын өй-шаанда ажыглалга киирип турар болгаш чурттакчылардан өөрүп четтиришкинниң сөстери оларның ажылынга бедик үнелел ол. Ам база ээлчеглиг чаа бажыңнарны ажыглалга дужаап турарлар.

№ 2 БМК-дан С. Ф. Хачатуровтуң 6 кижилиг бригадазы каттыжыышкынның автобаазазының өөредилге-дузалал корпузун ажыглалга киирер дээш кызымак ажылдап келген.

**А. ДАНЧИЙ-ООЛ.**
**«Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының кол экономизи.**

## СЭКП Тес-Хем райкомунуң пленуму

СЭКП Тес-Хем райкомунуң пленуму август 25-те болуп эрткен. Пленум организастыг айтырыгны чугаалашкан. Өске ажылче шилчээни-биле холбаштыр П. Д. Дамба-Хууракты СЭКП райкомунуң бирги секретарының хүлээлгезинден пленум хостаан.

СЭКП райкомунуң бирги секретарынга **С. С. Кууларны** соңгаан.

Пленумнуң ажылынга СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** киришкен.

# ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНЫҢ БҮДҮҮЗҮНДЕ

**МОСКВА.** № 696 ортумак школаның бажыңы Москва-Хемниң каас-чараш эриинде ак-чайт кылдыр кестүп турар. Филево бульварында ол өөредилге комплекизи пайысылалдың Киев районунуң уругларынга эжиктерин сентябрь 1-де эң-не баштай ажыдар. Уругларның эргезинде —кайгамчыктыг чараш кылдыр дерип каан школаның херим иштинде дыштаныр черлер, спортчу шөлчүгеш бар. Бажың иштинде — кичээлдээр кабинеттер, узаткан хүннүг бөлүктерге таарымчалыг өрээлдер бар. Өөредилге чылының эгелээриниң мурнуу чарыында Москвада ниитизи-биле 24 муң 900 өөреникчиге 22 школа ажыглалга кирген. Оларны чурттаалганың массалыг тудугларының районнары — Орехово-Борисово, Ясенево, Никулино, Бибирево, Отрадноеде туткулаан.

**УЛЬЯНОВСК.** Ол хоорайның чоогунда Баратаевка суурда туткан кедээ өөредилге-бүдүрүлге комплекизи чылыдыга черлериниң погаажылары дээр специалистерни өөредип үндүрер. Ульяновск районнуң оон чоок-кавызында беш ортумак школаларының үстүкү класстарының өөреникчилери аңаа өөренир. Хоорай чоогунуң погаа ажылдыг совхозтарының дагдынкычылары оларның ындыг профессияның чажыттарын билип алырынга дузалаар.

**ТУРЗУНЗАДЕ.** (Таджик ССР). Кабинет системазы-биле өөренмишаан, чаңгыс ээлчег-биле кичээлдээр кылдыр телевилээп, дөрт аңгы бажыңдан тургустунган школа комплекизи таджик металлургтарның хоорайында тудугжулардан хүлээп алдынган. Өөредилге кабинеттерин, лабораторияларны болгаш мастерскаяларны техника талазы-биле дериирин шефчилер—таджик алюминий заводунуң ажылчыннары болгаш инженерлери киришкеннер. Ол комплекс— «Таджикгипро тудуг» институдунуң ажылдап кылганы телевилелин ёзугаар тудар ужурлуг школа бажыңнарының эң баштайгызы-дыр.

**АСБЕСТ.** (Свердловск области). «Ураласбест» комбинаттың коллективи тос школаны шефтеп турар. Оларның кайызында-даа өөредилге чылынга уткуштур спортчу комплекстерни эде кылгылаан, кино үндүрер черлер, телевизорлар болгаш музыка ойнаар херекселдер-биле дерээп чаа лабораторияларны болгаш кабинеттерни кылган. Комбинаттың 200 ажыг аныяк ажылчыннары болгаш специалистери бөлгүмнерин болгаш секцияларны удуртур.

**КИШИНЕВ.** Молдавияның Братулены дээр суурунуң төвүнде туттунган үш каът каас-чараш бажыңның ээлери школачылар болур. Оон кабинеттерин болгаш бүдүрүлге мастерскаяларын, хуралдаар болгаш спорт залдарын, столовайзын болгаш библиотеказын шеверлеп кылырынга тудугжулар-биле кады үстүкү классчылар база киришкеннер. Сентябрь 1-ге чедир Молдавияның чүгле кедээ черлеринге безин үжен чаа школа ажыттынар. Ол өөредилге черлериниң хөй кезиин ажыл-агыйларның боттарының акша-хөреңгизи-биле тудкан болгаш аныяктарны кедээ ажыл-агыйга ажылдаарынга өөредирин барымдаалааш, оларны чогуур техника болгаш өөредилге херекселдери-биле хандырган.

**ФЕРГАНА.** Төп Ферганаңың кур чер девискээринде погаан арга-ыяш өртүзүнда школаның ийи каът бажыңы бедий берген турар. «Правда» совхозтуң тараажыларының уруглары аңаа баштайгы коңганың байырлалын кылырлар. Школалар тударынга Фергана областың ажыл-агыйлары болгаш чер-чер Советтери он миллион ажыг рубльди тускайлаан. 80 ажыг чаа школаларның хөй кезии кедээ черлерде туттунган.

(СЭТА).

...БИБЛИОТЕКА ... С. Пушкина




## ТӨЛЕПТИГ САЛГАЛДЫ БЕЛЕТКЭЭР

Совет чазактың туруп келген бүгү төөгүзүнде Коммунистиг партия социалистиг Төрээн чурттуң камгалал күчүзүн быжыглаарынче, бистиң Чепсектиг Күштеривистиң дайынчы белеткелиниң белен турарынче кичээнгейни угландырып келген. Партияның болгаш чоннуң тургузукчу ажыл-херээнге хөй миллион совет патриоттарның ниитилели — ССРЭ-ниң ДОСААФ ниитилели төлептиг үлүүн киирип турар. Ниитилелдиң мурнунда улуг болгаш харысалгалыг сорулгалар салдынган. Төрээн чурттуң камгалалынга доктаамал белен турарынга болгаш чурттакчы чон ортузунга шериг билиглерни, совет чоннуң болгаш ооң Чепсектиг Күштериниң маадырлыг чаңчылдарынга кижизидеринге ДОСААФ организациялары ажылын улам калбартып турар. Ол сорулгаларны боттандырарынга ДОСААФ-тың эге организациялары улуг рольдуг. Үлетпүр, бүдүрүлге, албан организация черлеринде болгаш школаларда эге организациялар камгалал-массалыг болгаш спорт ажылының колдуун чорудуп турар.

Улуг-Хем районнуң ДОСААФ комитеди амгы үеде 4.670 кежигүннүг 35 эге организацияларны каттыштырып турар. Ук комитет районнуң шериг комиссариады-биле кады школаларга массалыг шериг-патриоттуг ажылдарны кылып чорудуп келген. Чижээлээрге, «Зарница», «Орлёнок» дээн ышкаш шериг-спортчу оюннар эрттип турган. Ол ышкаш спорттуң шериг-техниктиг хевирлеринге аныяктар ортузунга маргылдаалар болгулаан. Кара адары, мотоспорт, автоспорт, судо — болгаш авиамодель кылыры районда багай эвес деңнелде. Шагаан-Арыг хоорайда болгаш өртумак школалар чанында кара боолаар черлер доктаамал ажылдап турар. Чаа-Хөл, Ак-Туруг, Торгалыг, Хайыракан школаларында модель кылырының секциялары тургустунган. Шагаан-Арыгның спортклувунда тургустунган мотоциклчилер секциязында чээрби ажыг оолдар, уруглар хаара туттунган. Районга спортчу маргылдаалар үзүктел чок. Чоокта чаа ГТО нормазын дужаарынга эрткен маргылдааларга 1.350 ажыг кижи киришкен. Олардан 975 кижи норманың аңгы-аңгы чадаларынга дужаап шыдаан. Районнуң школаларынга дайынчы алдарның кежээлери, дайын хоочуннары-биле ужуражылгалар, эрес-дидим болурунуң кичээлдери эрттип турар.

Районнуң ДОСААФ организацияларының ажылдакчылары ажылчы чон, аныяктар ортузунга шериг-патриоттуг кижизидилгениң дээштиин чедип алыр сорулга-биле эге организацияларның ажылын шыңгыырадып, оларның ажылын чогуур деңнелге тургузар дээш кичээнгейни салып турар.



ЧУРУКТА: Шериг-Далай Флодунуң тергиини, бирги класстың специализи старшина Анатолий Кравчук (солагай талада) болгаш харылзаачылар бөлүүнүң командири Алексей Шуткин поход үезинде сигнал бээр черде.
Н. АКИМОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникасы.

## ТИИЛЕЛГЕНИҢ СИМВОЛУ

1949 чылдың майда Берлин хоорайда Трептов-паркка совет дайынчының хүлер тураскаалы өндүр-чаагай бедип үнген. Фашизмни чылча шапкан сүрлүг чепсээн оң холунда туткан, а солагай талакы холунда — ооң эктинче чоргаар камгаланып, сыны берген бичии чашты көдүрүп алган.

Хостакчы совет дайынчыга бүгү делегейге сураглыг ол тураскаалдың автору скульптор Е. В. Вучетич Совет Армияның фашист эжелекчилер-биле эрес-маадырлыг демиселиниң ында кайгамчык өндүр-чаагай күштүг болгаш уран-чараш кылдыр сиилбип көргүскен.

Тураскаалдың иштики мавзолей туружунда тускай хааржакта Берлинче шаап халдап турган маадырлыы-биле өлген болгаш Трептов-паркта орнукшуткан совет дайынчыларның аттарын сиилбип бижээн дептерни шыгжап кадагалаан. Ол тураскаал — Гитлерлиг Германияны совет улустуң тиилээниниң бадыткалы боор мөңгеде арткан.

Солун, сеткүүлдер редакциязынче бижээн хөй-хөй чагааларынга номчукчулар скульпторнуң ол тураскаалда сиилбээн маадырының овур-хевиринде чогум кымны көргүскенил? деп айтырып турар.

Хөй номчукчулар ол тураскаалда Берлин дээш тулчуушкун үезинде бичии уруглар хостап алган совет дайынчылар Трифон Лукьянович, Николай Масолов, Иван Одарченко оларның кайы бирээзиниң овур-хевирин дүрзүлей сиилбээн деп даап бодап турарлар.

Ынчалза-даа ол тураскаал болза маадырлыг совет дайынчыларның ниити овур-хевирин көргүзүп турар. Скульптор Евгений Викторович Вучетич ол солдат овур-хевирни тургузарынга Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи Иван Степанович Одарченконуң хевир-дүрзүзүн ажыглааны шын.

Г. ДРАЧЕВА.

№ 8 (121)
август 1982 чыл

## ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ КАМГАЛАЛЫНДА

ССРЭ-НИҢ БАРЫЫН КЫЗЫГААРЫ. Кызыл туктуг Барыын кызыгаар округунуң Н заставазының шериглери кайгамчыктыг дайынчы чаңчылдарны уламчылавышаан, боттарының дайынчы мергежилин бедидип, совет Ада-чуртунуң ыдыктыг кызыгаарын карак огу дег камгалап турарлар.

ЧУРУКТА: тергиин салбырның командири сержант Владимир Трухан.

И. СВЕРИДТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникасы.



# ЫРАК ОРУКЧЕ

Августуң ийиги чартыы турган. Дээр-биле еңнеш ак-көк суун эриктеринге сынырбышаан, күчүлүг Улуг-Хем оруун уламчылап чыткан. Бойдустуң календарын ёзугаар бүгү-ле чүве бодунуу-биле чоруп орган.

Кижилерниң амыдыралының агымы бир янзы. 1943 чылдың августуң ол үезинге чедир Ада-чурттуң Улуг дайынының эгелээнинден бээр чээрби чедиги ай эрткени ол. Совет чоннуң болгаш оларның шынчы өңнүктериниң, оларның аразында Тываның чонунуң чаңгыс күзели—Советтер чуртундан немец фашистиг эжелекчилерни дүрген үндүр сывырып, чок кылыры. Ол-ла күзелге чалгынналган тыва эки турачылар фронтуже аъттаныштарынга бүгү талазы-биле белен турган. «Фронтуже бисти албайн баар болду бе?» дээн чигзиниг бодал оларны дүвүредип турган. Чүге дизе 1943 чыл чүгле Ада-чурттуң Улуг дайынының эвес, делегейниң ийиги дайынында шиитпирлиг үе турган. Ынчангаш эки турачыларга үе хонуу-биле эвес, а чүрек согуу ышкаш дүрген эрттип турган. Августуң сөөлгү хүннери, эки турачылар боттарынының биле өөредилгезин уламчылап турган.

Дайынчы белеткелдиң ээлчеглиг өөредилгезиниң бир эртенинде командир Кечил-оол чыскаал мурнунга үнүп келгеш:

—Эргим эштер! Мээң өңнүктерим! — деп, оң холунда тудкан саазынын бедик көдүрбүшаан, чугаалап эгелээн. Чыскаалганнар командириниң ооң ыңай чүнү чугаалаарын манап, шыгырт туруп-кан. Ол чанында турган Байыскылаңче көргеш, оң талаже эггеш, элээн кылаштап чоруй уламчылаан:

—Эргим өңнүктер!— деп катаптааш, фронтуже чоруп орар болган-дыр бис!—дээн. Команда ёзугаар үш катап «Ура» дээн соонда, чыскаалдаа үрелген. Шупту командиринче, парторугунче шурай бергеш: «Чоруур-дур бис! Фронтуже!» деп алгырышпышаан, оларны бөмбүккүлештир агаарже өрү октап эгелээннер. Эки турачыларның өөрүшкүзү кызыгаар чок. Дайынчылар бот-боттарының холдарын туттуп, чаш уругларгылаштыр өрү шурап турганнар.

Эки турачыларны фронтуже үдээриниң Кызылга болган байырлыг митингизинге чыылган чонга экер, эрес оолдар, кыстарның Тываның хамаатыларынга кыйгырыын база номчаан. Үр үе эрткенинден саргара берген ол саазын ам архив документизи боор кадагалаттынган:

«...Тыва чоннуң оолдары, кыстары—бистер, Ада-чурттуң Улуг дайынынче аъттанып тура, ада-иелер, ха-дуңма силерге кызыл-шеригжи сөзүвүс берип тур бис.

Ада-чурттуң Улуг дайынының баштайгы хүннеринден эгелээш, ТАР-ның арат чону, улуг орус чонга дузалажып, оларның хосталгазы дээш немец-фашистиг эжелекчилерге удур тулчуушкуннарга киржиринге беленин илередип келген. Бистиң ол ыдыктыг күзелививис ам боттанган. Фронтуже аъттанып тур бис. Ха-дуңма, силер бүгүдениң, Совет Эвилелиниң Дээди Кол командылалының, ТАР-ның чазааның биске берген идегелин бузуредип, Кызыл армияның хүрээлелинге каттыжып алгаш, ок-боону холга тудкаш, амытынны харам чокка, фашист идегеттерни узуткажыр бис.

Эргим эштер, араттар! ТАР-ның албан-хаакчылары болгаш ажылчыннары! Бүгү чүвени фронтуга, дайзынны узуткап чок кылырынга, Тиилелге дээш тылга ийи дакпыр күженишкинниг ажылдаарыңарны кыйгырдывыс.

Бис дайзын-биле фронтуга тутчур бис, а Силер тылга ажылдаңар!...»

Кыйгырыгның адаанда капитан Кечил-оол, улуг лейтенант Байыскылаң болгаш оон-даа өске эки турачылар ат салган.

Өөрениикчи, пионер Тамара Булатова чүве чугаалааш, делегейде бүгү уруглар ышкаш, дайын деп каргыштыг сөстү дыңнаар, фашизмни көөр хөөн чогун илереткеш, мынча дээн: «Кызыл Армияга бар-ла арга-биле дузалажырын бистер, пионерлер күзеп турар бис. Эргим дайынчылар, орук-суур аас-кежиктиг чораащ, тиилелгелиг ээп кээриңерни бүгү Тываның ажы-төлүнүң мурнундан күзеп тур мен».

Үделгениң байырлыг митингизинге эки турачылардан-даа, чыылганнардан болгаш ада-иелерден хөй-ле кижи чүве чугаалаан.

Митинг төнген. Хөгжүм «Интернационалды» ойнап турган. Ында-мында аскылаан лозуңнар, туктар кижилерниң хөй-аъдын көдүрүп, күчүзүн «Ура!» чаңгыланып турган.

Шериг марыжы диңмиреп үнген соонда, эки турачылар иидир баары-биле чыскаалып эрткен. Автомашиналарга олурарынга чедир каш-ла минута арткан. База катап быжыг хол тудуушкуннары, куспактажыышкыннар. Төрээн кижилери болгаш өңнүктери дайынчыларга белектерни, дириг чечектерни эккеп тудускан. Дайын, чааже кижилер үдеп тур бис деп муңгараандаа чүве чок, кижи бүрүзүнүң арын-шырайында өөрүшкү чайнаан. Аъттанып турарлардаа фронт дугайын утказы ышкаш бир куспактан өске куспакче шилчип чоруп турган. Күскү аяс ак-көк дээрде алдын хүн чыылганнарның байырлалдыг ёзулалын үлешкен дег, бирде чалыының изиг хереелдерин харам чокка чер кырынче чажып, бирде булуттар аразынче чаштына берип турган.

Медээ ёзугаар эки турачылар автомашиналар кырынче чиик адак үне халышкан. Хөгжүм чиртиңейнип-ле үнген. Колонна бурунгаар оожум чылып чорупкан. Үдеп келгеннер холун чайып, машиналарны эдере кылаштажыпкан. «Дүрген ээп кээриңерни күзедивис! Тиилелгелиг ээп кээр силер! Чоруунар чогузун!» деп алган-йөрээн, республиканың патриоттарын Барыын чүкче, ырак орукче, кижи көөр хөөн чок немец фашистиг эжелекчилер-биле демиселче апар чораан машиналар Улуг-Хемниң оң талазынче кешкеш, тейлер артынче көзүлбейн баргыже хол чайып, көрүп туруп калганнар.

П. ФИЛИППОВ,
куравырда полковник.

### Армияның болгаш Флоттуң амыдыралындан

## БИРГИ РАКЕТА-БИЛЕ

БАЛТИЙНИҢ ИЙИ ДАКПЫР КЫЗЫЛ ТУКТУГ ФЛОДУ. Бирги ракета-биле, бомба азы снаряд-биле сорулгазын узуткап алыры кандыг-даа дуржулгалыг дайынчыга белен эвес. Гвардейжи майор ужудукчу-снайпер В. Роговский командылаан авиаторларның тергиин звенозунуң кежигүннери ындыг сорулганы каш катап тергиин эки күүсеткеш мактатканнар.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнга тураскааткан социалистиг чарышка идепкейлиг киришкеш, звено дайынчы өөредилгениң бүгү хевирлеринге тергиин белеткелдиг деп үнелеткеш, чарыштың тиилекчилериниң мурнуку одуруунда кирген.

Дайынчы өөредилгениң сөөлгү кичээли. Гвардейжи майор Роговский башкарган ракетоносец сорулгазын чедишкиннинг күүсеткен: долу дег саарлып турган октар аразы-биле эрткеш, улуг эвес бединке-ле «дайзынның» ракетазын ол бирги ракета-биле узуткаан.

В. НЕЧАЕВ,
капитан.

## ТЕРГИИН ДЕП ҮНЕЛЭЭН

ГЕРМАНИЯДА СОВЕТ ШЕРИГ БӨЛҮҮ. Улуг лейтенант П. Бояринцевке командылаткан бөлүк даалгалар күүселдезиниң нормачижээн санап тодарадыр ажылдыг. Каш чыл улаштыр оларның ажылы чүгле тергиин деп үнеледип келген. Специалист бүрүзүнүң мергежили бедик. Херек апарган таварылгада оларның бирээзи эжиниң хүлээлгезин күүседип, ону солуп болур. Ылаңгыя бирги класстың специализи прапорщик Е. Архипов начальниктээн радиомаркерниң дайынчылары чайгы өөредилгеге онза шылгараан.

В. ТОРОПОВ,
майор.

## ДУРЖУЛГА СОЛУШКАН

УРАЛДЫҢ КЫЗЫЛ ТУКТУГ ШЕРИГ ОКРУГУ. Майор А. Фурс командылаан кезенке шериг чолаачызының ээлчеглиг хүнүн эрттирген. Аңаа өөредилге шөлүнге шылгарааннар — прапорщик А. Неживой, ефрейтор О. Афанасьев болгаш бирги класстың оон-даа өске специалистери чүве чугаалап, боттарының арга-дуржулгазын өскелерге чугаалап берген.

В. ГУГНИН,
улуг лейтенант.

Соңгу—Кавказтың Кызыл туктуг шериг округу. Өөредилге даалгазын самолёт күүсеткеш, хонары-биле бадыпкан. Хенертен «солагай талакы шимчедикчи хып тур» деп сигнал чырый берген. Гвардейжи майор Валерий Зиновьев кабина газты адырып каапкан, одалга кранын хаапкан, өрттү өжүрер кнопканы базыпкан. Ол аразында прибор «оң талакы шимчедикчиде чалбыыш барын» көргүскен.

Аэродромга чедир дөртен секунда ужудары арткан. Ооң оруунда чурттакчылыг суурлар чок болган. Ынчангаш Зиновьев ужудуушкунну уламчылаарын шиитпирлээн. Бүгү-ле чүве ужудукчунуң шыдамыындан хамааржыр турган. Шимчедикчилер кончаар ажылдаары, чалбыышты өрт өжүрер херексел өжүрүп шыдаары билдинмес. Кабинага харын-даа ыш чок болган. Башкарарга дыңнангыр машинаны ужудукчу каар хеңну чок болган. Самолёт хонуптарга өрт өжүрер машиналар дораан-на келгеш, чалбыышты өжүрүпкен.

Командирниң дужаалында офицерниң дидимин, ужудукчунуң мергежилин эки билирин демдеглээн. Техниканы ол кемгалап алган болгаш специалистерге шимчедикчилерни өөренир арганы берген. Гвардейжи майор Валерий Петрович Зиновьевке (чурукта) өөрүп четтиришкинин илереткен.



Е. НЕДЕРИНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникасы.

## ДҮНЕКИ ЭЭЛЧЕГДЕ

ОРТААКЫ АЗИЯНЫҢ КЫЗЫЛ ТУКТУГ ШЕРИГ ОКРУГУ. 1-ги класстың шериг ужудукчузу гвардейжи капитан А. Щетининге удурткан авиация эскадрильязының дайынчылары өөредилгениң чайгы үезинде боттарының бедик мергежилдиин көргүскеннер. Чоокта чаа эрткен тактиктиг кичээлге олар дүрген ужар элээн каш самолёттарны холга алыр сорулганы алганнар. Дүнеки дээрге баштайгы стартты эскадрилья командириниң оралакчызы бирги класстың шериг ужудукчузу гвардейжи майор В. Сабиров кылган. «Удурланыкчы»—кончуг кажар кижи боор тур. А. Сабировтуң дуржулгазы, дайынчы техниканы башкарып билири оон артык болган: «удурланыкчыны», ызырты четкеш, кажар арга-биле хараалга киирип алгаш узуткап каан. Бирги класстың шериг ужудукчузу гвардейжи капитан В. Голубеевтиң чедиишкини база улуг болган. Өөредилгениң түңнели — эскадрильяның авиаторлары тергиин демдекти алган.

В. ПЕТУХОВ,
гвардия капитаны.

## ЭМЧИНИҢ ШАҢНАЛЫ

*Туркестанның Кызыл туктуг шериг округу. Кадыр-берт дагларга совет шериглерниң тактиктиг өөредилгелери удаа-дараа болгулаар. Ол дээрге янзы-бүрү тускай мергежилдиг совет дайынчыларга шыңгыы шылгалда-дыр. Кадыр кашпалдарга, артыннарга тактиктиг өөредилге дайынчы бүрүзүнге, шынапла, берге шылгалда. Дайынчы найыралга каңналган совет дайынчылар ону шыдажып эрттип чаңчыккан, чүге дээрге оларның кижи бүрүзү күш-дамыр талазы-биле кадыкшыырак, политиктиг болгаш дайынчы билиглери хөй талалыг.*

*Дайынчыларның берге тактиктиг өөредилгези чоруп турда, оларның кадыкшылы бичии-ле берге дей берген таварылгада, оларның идегелдиг дузалакчызы медицина албанының лейтенантызы, шериг эмчи А. Антонов бо-ла дуза кадып чедип келир. Ол бедик мергежилдиг эмчи кандыг-даа нарын-берге байдалга таварлажы бергенде, кажан-даа ойталаваас, эмчиниң дүрген дузазын ол дораан-на чедирер.*

*Чоокта чаа болуп эрткен тактиктиг өөредилге үезинде бодунуң албан хүлээлгезин ак сеткилдиг күүсеткени дээш командылал чери шериг эмчи Александр Антоновту Кызыл Сылдыс орден-биле шаңнаан. Ол бедик шаңналы-биле эштери аңаа изиг байырны чедирип, ооң холун быжыы-биле тудуп, моон соңгаар-даа улуг чедиишкиннерни күзээн.*

*С. ДЫШЕВ,*
*улуг лейтенант.*

# СЕГИРЖИП АЛЫЫШКЫН

1944 чылдың январь 14-те Балтий флодунуң корабльдери болгаш шивээлери дайзынның быжыглаашкыннарын беш шак дургузунда узун-соксаал чокка боолап келген. Аар үгер-бооларның диңмирээшкини ынак хоорайывыс — Ленинниң хоорайын үш чылдың дургузунда бүзээлеп келген немец-фашистиг эжелекчилерге удур бүгү-ле Ленинград фронтузунуң шавар халдаашкынының эгези ол болган. Совет Армияның шавар халдаашкыны эгелээн соонда бир ай болганда, мен үгер-боо кезээнде өөрүм-биле кады Нарва угланыышкынынга дайзынның танкыларын чок кылып турган мен, февраль 17-де эртен эрте хайгыылдың дыңнатканын ёзугаар ойтур шаварынга белеткенир деп дужаал алган мен.

— Атака болурга-ла аттыг чүве-ле болгай—деп, хараалдакчы Воробьев биеэги-ле хевээр хөглүг аажок баштактанган.

— Аалчыны дары биле хөглүмден белеткээш, таптыг уткуп алгай бис аан—деп, октакчы Тимошенко анаа харыла-ды.

Ынчалза-даа чүвениң байдалы дыка берге турган, чүге дээрге, полктуң кол дайынчы кезээ ам-даа ыракта турган, ынчангаш чүгле чаңгыс үгер-боо-биле дайзыннарның атаказын ойтур шаап, оларны эрттирбес ужурлуг болу берген. Ооң кадында дайзынның чеже танкызы чазаглыг оруктап тылче чаза таварыыр [illegible] бисче хөме чүткүп келирил деп чүвени кым-даа билбес турган.

Ынчалза-даа мен бодумнуң дайынчыларымга ыяк бүзүрээр мен, олар дайзынга удур амы-тыныц артынга каггаш, сөөлгү тыныжынга чедир тутчурлар.

Тулчуушкунга белеткелди доозупкаш, кезек када дыштаныр [illegible], канчангаш-ла [illegible]рүмге, арга кыдыында чүвелер караңнажы-дыр. Дайзынның солдаттары оруктү кежир маңнашпышаан, дайынчы туружун ээлеп турлар. Баштай саңаарывыска, ужен хире болган чүве, элээн болганда, бети дээрге-ле 150 чеде берген. Дайзынның саны минута бүрүзүнде-ле өзүп турган. «Танкылар эвес, а чадаг шериг атакалаар деп турар-дыр» деп бодал ба[illegible] кире хонуп келди.

«Дайзынның чадаг шерии бистиң участогувуста атакага белеткенип турлар. Канчаарыл?» деп, дивизион командиринге илеткедим!» деп хавизион командириниң дужаадым.

— Немелде күш келгиже дайзынны доктаадыңар, аткаарлап болбас деп капитан Красовский дужаады—деп, дивизон командириниң дужаалын Воробьев дамчытты.

Үр боданыр чай-даа алынмаан бис. Немецтер автоматтар-биле тарбыдатпышаан, бисче мырыңай-ла кудүйбейн маңнажыптылар.

Хенертен: «Ырак эвесте частыр хейлиг снарядтарны экелгеш, оон-биле дайзынны дорт хараалдап турганш боолаар» деп бодал мээң бажымга кире хонуп келди. Дуржулгалыг артиллеристер частыр хейлиг снарядтарны дорт хараалдап турганш боолаарга тоглап частыр снаряд ышкаш кылдыр ажыглаттынып болур деп чугаалашканын дыңнаан кижи мен.

Тимошенко ол снарядтарны үгер-боо чанынга эккелди. Дөрт пуд чартык деңзилиг хааржактарны чииги-биле дажыглап турарын бис пат кайгаан бис.

—Че, ындыг-дыр, чүс тылза менди-чаагай чурттап көр, а чурттап эрткениң саңга киирбес бис —деп, Воробьев чу[illegible].

Боолаашкын-даа диңмиреп-ле үнду... Ыш тарап четтикпейн турда-ла, снарядтар удаа-дараа шуужуп-ла эгелээн. Удаваанда дайзынның маңнажып орган солдаттары ийи тарай хона берген. Атака бо удаада ойтур шаптынган.

Улуг эвес дыш алгаш, фашистер база-ла атакалап кирипти, бо удаада бистиң хажывыстан оон кээр деп шиитпирлээннер. Ам база-ла дайзынның кырынче бистиң үгер-боовустуң оттуг долузу куттула-ла берген, дарый-дарый боолаашкындан үгер-боонуң уну мырыңай кыза берген.

Үш-ле борбак совет дайынчызы [illegible] узуткаары анаа эвес-тир деп чүвени дайзын ам би[illegible]. Ол база б[illegible] оңгарлып алгаш, оон соонда бүгү күжүн мөөңнеткеш, ам үгер-боонуң туружунче халдаар деп шиитпирлеп алган.

Кезек када болган узуктелдишкинни ажыглап алгаш, Тимошенко снарядтыг хааржактарны үгер-боо чанынче дажыглап-ла турган.

Тулчуушкун база катап берген. Тулчуушкун кайы хире үр болганын [illegible]ербээн бис. Хенертен арга-арыгның ужу-кыдыынга аңгыланып үнген күчүлүг орус ураны дыңнап кааш, кайгап, шуут бүзүревейн туруган бис.

— Өөрүвүс чедип кээптир!—деп, Тимошенко алгырады.

... Бир дугаарында-ла биске батарея командири лейтенант Протасов маңнап келди. Командир чаңгыс-даа сөс ыттавайн, бистерни аажок-ла чыыра куспактады. Ооң соонда тулчуушкун болуп турган черге чедип келген дивизион командири капитан Красовский биске байыр чедирип, өөрүп четтиргенин илереткеш, 500 ажыг кижилиг шыырак чепсегленген батальон-биле 5 шактың дургузунда тулчуп келгенивисти дыңнатты. Тулчуушкун шөлүнге 250 хире дайзынның өлүрткен солдаттары болгаш офицерлери бар болган дээрзин капитандан дыңнаан бис.

Сегиржип алыышкын шак ынчаар доозулган.

Н. МАКАРЕНКО,
Совет Эвилелиниң Маадыры.

*Башкыларның август хуралдары*

# ЧАҢГЫС ААЙ УГЛАНЫЫШКЫННЫ ЧЕДИП АЛЫР

**Кызылдың башкыларының август чөвүлел хуралы болуп эрткен. Аңаа «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг чоруун улам бедидер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын күүседир талазы-биле башкылар коллективтериниң сорулгалары, аныяктарның бүгү ниити ортумак өөредилгезин боттандырарынга ниити билиг школаларының ажылының байдалы болгаш ону экижидер хемчеглер дугайында айтырыгларны чугаалашкан.**

Бирги айтырыг талазы-биле илеткелди СЭКП Кызыл хоорзомунуң секретары Г. Ш. Монгуш кылган. Күш-культура болгаш спорттуң кандыг-даа кижиге, ылаңгыя өзүп орар аныяк салгалга, кайы хире салдарлыының дугайын маңаа катантап чугаалавазадаа анаа боор — деп, ол эгелээн. Спорт дээрге-ле кадыкшыл, омак-сергек чорук, быжыг туруштуг, сагылга-чурумнуг болуру, чараш чаагай өзүлде сайзырал, бедик мергежил-дир. Ниитизи-биле алырга пайысылалдың спорт баазазы көдээге бодаарга багай эвес. Стадионнар, спорт шөлдери, залдар бар. Уругларның үш спорт школазында муң ажыг кижи бар. Көдээ школаларга бодаарга, барык школа санында зал бар, баскетбол, волейбол, футбол шөлдерлиг.

Күш-культура кичээлдери школага кол звено болур ужурлуг. Илеткелчиниң айытканы-биле алырга, чаңгыс-даа школада тарадып нептерединки дег ханы арга-дуржулга мөөңнеттинмээн. Күш-культура кичээлдерин ийиги чергениң кылдыр санааш, олче улуг-ла кичээңгей салбас таварылгалар хаая эвес. Хоорайның № 1, 7-дээн ышкаш школаларынга күш-культура башкылаар кижилер чогундан сөөлгү чылдарда школа доозукчуларының аттестаттарында демдектер безин чок болуп турары чажыт эвес. Бо айтырыгже хоорону тергиин кошкак сагыш салып турары оон иле. Хоорайда чүгле он школада 53 спортчу секция бар, школачыларның чүгле каш-ла хуузу ында хаара туттунган. «Берге» кижизидилгелиглер-биле ажыл чорударынга күш-культура болгаш спорттуң ролю улуг болбайн аан. Ынчалза-даа бо айтырыгны школа коллективтери, ВЛКСМ хоорзому дээш өске-даа органнар чугулага көрбейн келген.

Школага күш-культура болгаш спорт ажылынче кайы школада канчаар сагыш салып, перспективада кандыг чүүлдер көрдүнгенин чөвүлел хуралга санал бергеннер кончуг эвээш чугаалап турганнар. Харын хоорайның № 14 школазында күш-культура башкызы А. В. Дьяченко ук школада байдалдың дугайын арга-дуржулгазынга даянып сапалдааны эки. В. В. Чуруто, Е. А. Крыпина, Н. Ч. Салчак ышкаш күш-культураның идепкейлиг башкылары хөй турган болза, тус-тус школа удуртукчулары бо ажылче партийжи кичээңгей салган болза, байдал ындыг эвес болур ийик. Хоорайның башкылары боттарының чөвүлел хуралынга бо айтырыгже болурчөгууру-биле сагыш салып, анализти кылырлар ийик. Аңаа хамаарышкан чугаа хуралга кончуг эвээш болганы черле таарымча чок.

Бүгү ниити ортумак өөредилгени улам ыңай сайзырангайжыдарының чугула сорулгаларын партияның XXVI съездизи улус өөредилге ажылдакчыларының мурнунга салган. Ортумак өөредилгениң баазазы сес чыл школазынга салдынар, эге класстарга башкылаашкын база эң кол үндезин бааза болурун ийиги айтырыг талазы-биле илеткелчи (Кызыл хоорооннуң эргелекчизи З. Ф. Борисова) болгаш санал бергеннер демдеглеп турган. Билиглерни чедип алырынга ханы чүткүлдүг, номга болгаш өөредилгеге сонуургак кылдыр чаңчыктырып кижизидип алыр болзувусса, кижиниң бүгү назынында бот-тускайлаң сайзыралының үндезинин салдынганы ол болур.

Хоорайның школаларының ниити өөредилге деңнели 99,9 хуу болган. Моон мурнунда кошкак болуп келген № 1, 2 школаларның башкылар коллективтери эрткен өөредилге чылында деммиг ажылдааны тодаргай. № 14, 3 школада байдал база эки № 8, 11 школа коллективтери ортумак болгаш сес чыл өөредилгезин эки боттандырып турары илеткелге демдеглеттинген. Ынчалза-даа хоорайның школаларында сес класс доозуп турарларының 4 хуузу, он классчыларның —7 хуузу өйшаанда чогуур эртем-билигни чедип албайн турары кончуг четпес.

Кайы-даа школада арга-дуржулгалыг мастер башкылар хөй. Хамык ужур оларның дуржулгазын нептередирн. Школачыларның онзагай байдалын өөренип көөрү, кажан-даа, каяа-даа башкының бедик адын бодап, чогаадыкчы болгаш бодунга негелделиг ажылдаары — чедиишкинниң үндезини. Хоорай школаларында 426 башкының 296-зы чүс хуу өөредилгени чедип алган. Шупту өөреникчилерниң 40 хуузу 4,5 демдектерлиг өөренип турар.

Ынчалза-даа сөөлгү үеде эге класстарда багай өөредилгелиглерниң көвүдеп турары четпес. 4—10 класстарда өөредилге деңнели 99,2 хуу турда, эге класстарда—98,5 хуу. Ол ышкаш география дээш ышкаш чамдык эртемнерге багай демдектерлиг өөреникчилерниң бар болуп турарын чүнүң-биле тайылбырлаарыл? Ажылга бедик харысалга, чогаадыкчы чорук башкы бүрүзүнден негеттинер. Башкылаашкынга ээу барымдаалаашкын база турбас ужурлуг дээрзин хуралга санал бергеннер демдеглеп турганнар.

Школачыларның билииниң шынары, оларның күш-ажылчы болгаш мөзү-шынар кижизидилгезинче, амыдыралчы идепкейлиг турушуг болурунче сагыш салыышкынның ачызында башкылар коллективиниң ажылы идепкейжээнин № 1 школаның директору Л. М. Леонова саналынга айыткан. Уруглар-биле идепкейлиг харылзажылганы класстан, школадан дашкаар кижизидилге ажылдарын дамчыштыр тургусканы эки салдарлыг болган.

Кызылдың № 2 школазында күш-культура болгаш спорт ажылын канчаар чорудуп келгенин ук школада партия организациязының секретары Н. К. Ондар демдеглээн. Корум-чурум үрээшкини хоорайның № 8 школазынга эрткен чылын чаңгыс-даа болбаан. Ооң чылдагааны школа коллективиниң микрорайонга, ада-иелер ортузунга улуг ажылды чорудуп келгенинде. Ылаңгыя «берге» ада-иелерни болгаш оларның ажы-төлүн доктаамал кичээңгейде алган. Рейдилерни организастап турар. Ол дугайын өөредилге эргелекчизи Л. Я. Хозеева сапалдап чугаалаан.

Кайда-ла школа коллективи тодаргай салган сорулгалыг, бир деммиг ажылдап турар болдур, ында чедиишкин бар. Ада-иелер болгаш шефчилер-биле быжыг харылзаа база улуг ужур-дузалыг. Өөредилге-кижизидилге ажылы чаңгыс аай угланыышкынныг чорудулга дээрзин уттуп болбас. Кичээл бүрүзү кижизидикчи салдарлыг. Ооң чажыдын ажыдып турар кижилер — башкылар. Орус дыл, төөгү, математика, география, күш-культура-даа кичээлдеринге негелде чаңгыс аай. Ынчангаш школа удуртукчулары башкының ажылынга контрольду кажан-даа кошкадып болбас. З. С. Куулар, А. М. Леонова, Л. Н. Демепская, В. И. Виденкин дээш өске-даа удуртукчулар школа коллективтерин эки удуртупушаан, боттарының башкылап турар эртемнеринге база бедик көргүзүглерни чедип ап, үлегер-чижектиг болуп турарлар.

А чамдык коллективтерде байдал ындыг эвес. Школачыларның ортузунда хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктар база эвээш эвес. Харын-даа кем-херек үүлгедир чоруктар безин бар болгулаан. Интернационалчы кижизидилге айтырыынга хамаарыштыр чугаа база хуралга эвээш болган. Чайгы дыштанылга үезинде школачыларның дыштанылгазын чөп организастаарынче сагыш салыышкын кошкак. Дыштанылганың болгаш күш-ажылдың лагерьлери эвээш. № 4 школада бо талазы-биле байдал эки. Бир чамдык школалар бо ажылды херекке албаан, школа чаның лагерьлеринге дыштаныр күзелдиг уруглар херек кырында эвээш эвес болган. Чайгы үеде хайгаарал чок чоруктуң уржуундан чамдык «берге» уруглар чурум алдагдаашкыннарын уламчылавышаан. Ооң дугайын хоорайның шагдаа килдизиниң начальниги Е. С. Ключников бодунуң чугаазынга база айыткан.

Бүгү-ле өөредилге-кижизидилге ажылынга бир деммиг чорукту, чаңгыс аай угланыышкынны чедип алыры чугула дээрзин кызылчылар боттарының хуралынга сүмележип чугаалашканнар. Олар тус-тус секцияларда айы-биле арга-дуржулга солчуулгазын база чоруткан.

Б. ДИРЧИН.

## ДЕММИГ КИРИШКЕН

Ниитиниң малынга быжыг чем-суур белеткелинге «Шекпээр» совхозка организастаан коммунистиг субботник организастыг эрткен. Аңаа шупту 395 кижи киришкен. Ооң иштинде Ак-Довурак хоорайның болгаш Кызыл-Мажалык суурнуң чурттакчылары бар. Олар 320 тонна сенажты, 7 тонна сигенни белеткээн.

Шефке Ак-Довуракта № 3 оруң-тудуг участогунуң, № 208 оруң-ажыглал участогунуң, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың транспорт цегиниң, район эмнелгезиниң болгаш өске-даа коллективтер идепкейлиг киришкен.

М. ООРЖАК.

# БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

## ҮЗЕЛ-БОДАЛДАРНЫҢ ЧАҢГЫС ЭВИ

**УЛАН-БАТОР.** СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң социализмниң акы-дунма чурттарының партия болгаш күрү[...] удуртукчулары-биле Крымга чаңчылчаан ужуражылышкыннары бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының найыралын болгаш кады ажылдажылгазын быжыглаарынга аажок улуг ужур-дузалыг болуп, бүгү-ниити тайбыңны камгалаарынга болгаш быжыглаарынга улуг салыышкынны киирип турар деп, МАРН ТК-ның органы «Үнэн» солун мурнуку чүүлүнде бижээн.

Эштер Л. И. Брежнев биле Ю. Цеденбалдың амгы найыралчы ужуражылышкыны ийи чурттуң сырый деммиг кады ажылдажылгазын улам ыңай быжыглап база калбартырынче. Азияга болгаш бүгү делегейге дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылдырылышкынын хапдыравынче МАРН-ның болгаш СЭКП-ниң, МАР-ның болгаш ССРЭ-ниң чүткүлдүүнүн чаа чырыткыланчак бадыткалы болу берген.

Ийи партияның болгаш күрүнениң удуртукчулары ужуражылышкын үезинде ССРЭ-ниң болгаш МАР-ның социал, политиктиг, экономиктиг хөгжүл[...]-биле холбаалыг айтырыгларны чугаалажып, ийи күрүнениң аразынга кады ажылдажылганың байдалынче база перспективаларынче онза кичээңгейни салган деп, ол [...] демдеглээн. Ол кады ажылдажылга чыл санында улам ханылап болгаш калбарып орарын олар чаагай сеткил ханыышкын-биле айыткан.

Социалистиг Моолдуң бүгү ажылчы чоннары Моолдуң хөгжүлдези болгаш чечектелиишкини дээш, моол улустуң чаагай байдалының өзүлдезиниң дугайында доктаамал кичээңгей болгаш сагыш салып [...] СЭКП-ге, Совет чазакка болгаш Л. И. Брежневтиң шуут бодунга чуректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлеп турарын «Үнэн» онзалап демдег[...].

Азияда болгаш Чоокку Чөөн чүкте байдалче Крымга ужуражылышкын үезинде улуг ки[...] салган. ол чорук ол кавы районнарга ёзулуг тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту доктаадып тургузарынга идиг бээр дээр ийи чурттуң шынчы сеткилдиг чүткүлүнүң дугайы херечилеп турар-дыр деп, «Үнэн» солун бижээн. Израильдиң бодунга шилип алганы ышкаш, сепараттыг дугуржулгаларның, дээрбедээшкинниң, күчү-дүрүүшкүнүнүң болгаш кырып узутканының аргазы-биле Чоокку Чөөн чүкке быжыг тайбыңны тургузарының барымдаазы чок. Харын чүгле чөптүг бүгү талалыг политиктиг таарыштыр шиитпирлээшкин Чоокку Чөөн чүк боттарынга ада-өгбе болуп турар бүгү улустарның амыдыралчы эргелерин идегелдиг хандырып болур.

Кампучия Улус Республиказындан вьетнам шериглериниң ча[...] үндүрери, АСЕАН чурттар-биле, Кыдат-биле болгаш кожа-хелбээ өске-даа күрүнелер-биле чугаалажылгаларны калбартыр талазы-биле боттуг практиктиг хемчеглер чергелиг Индий-Кыдаттың үш чуртунуң чаагай тура-соруунуң чоокта чаагы ол илерелин Совет Эвилели болгаш Моол сеткил ханыышкын-биле демдеглээн. Ыраккы Чөөн чүк девискээриниң күрүнелери боттарының харылзааларын чаагай кожа-хелбээ дугуннаарының болгаш кайы-кайызынга ажыктыг кады ажылдажылганың принциптеринге шуут таарыштыр тургузуп ап шыдаар дээрзин ийи чурттуң удуртукчулары барымдаалап турар деп «Үнэн» айыткан.

МАРН ТК-ның органының демдеглээнин ёзугаар алырга, Ю. Цеденбал Крымга болган ужуражылышкынга Л. И. Брежневтиң Ташкентиге сураглыг чугаазында Кыдат дугайында көдүрүлген чүүлдер-биле МАР бүрүн чөпшээрежип турарын онзалап демдеглээн.

Эштер Л. И. Брежнев биле Ю. Цеденбалдың ужуражылышкыны чугаалашкан бүгү айтырыглар дугайты үзел-бодалдарның долу чаңгыс эптиин көргүскен болгаш совет база моол улустарның үе-шаг-биле шылгаттынган ленинчи найыралын болгаш акы-дунма кады ажылдажылгазын чайгылыш чок быжыглаар.

(СЭТА).

## Кайгамчыктыг хүннү таварыштыр

**БУХАРЕСТ.** Фашистиг кинчиден Румынияны хостааның 38 чылынга холбаштыр шериг парады болгаш Бухарестиниң ажылчы чоннарының чыскаалы болган. Индирге РКП-ниң Чингине секретары, Румыния Социалистиг Республиканың Президентизи Н. Чаушеску, РСР-ниң чазааның Премьер-министри К. Дэскалеску, чурттуң өске-даа удуртукчулары, даштыкы аалчылар турган.

Найысылал бүдүрүлгелериниң күш-ажылчы коллективтериниң байырлал чыскаалынга киришкен төлээлекчилери социалистиг чурттарның улустарының аразынга найыралды болгаш кады ажылдажылганы быжыглаарынга идиг бээр, бүгү делегейге тайбың болгаш айыыл чок чорум дээш, боо-чепсекти эндере бүдүреринге удур, чепсеглениишкинни дужурер дээш демисежир шиитпирлиг илергейлээн лозуңнарны болгаш транспарантыларны тудуп алган чоруп турган.

Ажылчы чоннарның чыскаалдары Румынияның өске-даа хоорай, суурларынга база болган. Бүгү республикага чоннуң селгүүстээшкиннери, спортчу болгаш культура-массалыг хөй санныг хемчеглер болган.

(СЭТА).

# ЛИВАНДА БАЙДАЛ

**БЕЙРУТ.** (СЭТА). Израиль эжелекчилериниң шериглерин чурттан үндүрер дээш шимчээшкин Ливанда калбарып турар. Катаиб деп барыын үзелдиг христиан партия Израильди болгаш оон эжелекчи пландарын деткип турар. Ливанның чөөн үзелдиг күштериниң, чурттуң мусульман болгаш өске-даа хөй-ниитизиниң төлээлекчилери израиль армияның эжелелинден Ливанны доп-дораан хостаары дээш туржуп турар. Барыын Бейрутту израиль армияның бүзээлеп турарын соксадыры — ол дээрге, айтырыгның чүгле кезии-дир деп, Ливанның чөөн үзелдиг күштериниң төлээлекчилери санап турар. Кол сорулга— Ливан республиканың хамаарышпас чоруунга болгаш бүрүн эргезинге удур израиль-америк агрессияны соксадыры, оон девискээринден интервентилерни үндүрери болуп турар.

Израиль эжелелдиң калбарганы-биле болгаш агрессорнуң шериглериниң санын чуртче немей эндере киирип турары-биле холбаштыр Ливанның политиктиг бөлүктеринде сагыш дүвүрээшкини сөөлгү үеде улам күштелген. Ливанның «Орьян-жур» солунунуң дыңнатканын ёзугаар алырга, израиль командылал чүгле август 20-де безин Бейрутка шыназынче чүс ажыг танкыларын чоруткан.

Палестин отрядтар чаагай сеткилди илергейлевишаан, Барыын Бейруттан үнүп чоруп турар үеде Ливанның иштики херектеринге америк-израиль холгаарлаашкынны соксадыр дугайында кол айтырыг тургустунуп келген. Ол холгаарлаашкынны соксаткан соолгуне ливан улус салым-чолун боду шиитпирлээр ужурлуг. Америк болгаш израиль эжелекчилер Ливанга турбас ужурлуг.

Палестин дайынчыларын Барыын Бейруттан көжүрүп үндүрерин Каттышкан Нацияларг Организациязының хайгааракчылары хынап көрүп турар. Барыын Бейрутта чорүлдээн тайбың арга-биле шиитпирлеп турарын хөөн чогуп израиль эжелекчилер илергейлевишаан, палестин дайынчыларны хоорайдан үндүрерин моондактап, чепсектиг халдаашкын кылыр деп кыжанып турар. Палестин дайынчылар хоорайдан көжер дээш автомашиналарлыг бар чораан орукка израиль шиижлиг оонпар бомба чазылдырган түңнелинде палестиннерниң көжүп үнүүшкүнү бир шак ажыр саадаан. Бүзээлеткен Бейруттан палестин дайынчыларын көжүрүп үндүрерин израиль эжелекчилер шак ынчаар үш удаа моондактап турар.

Бейруттан палестин дайынчыларының баштайгы отрядтарын хоорайның чурттакчылары эң-не пайыралдыы-биле үдеп, израиль эжелекчилерге удур демиселге маадырлыг киришкени дээш оларга чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлеп турарын Францияның «Юманите» солуну бижээн.

«Израиль агрессорлар Бейрутка сөөлгү тулчуушкунга аштырганнар: тиилеттирген «өлүрүкчүлерниң» (палестин дайынчыларны израиль эжелекчилер ынчаар адап турар) дезип үнүп турарын израиль агрессорлар көөр бодаан, а херек кырында — Барыын Бейруттуң чурттакчылары маадырлыг палестин дайынчыларны байырлалдыг ёзу-биле үдеп турарын агрессорлар көрүп турар. Палестин дайынчылар дайзының мурнунга дүжүп бербээн» деп, солун онзалап демдеглээн.

Ливанның чазак комиссиязының дыңнадыын парлаан. Израиль агрессияның түңнелинде өлүрткеннерниң 90 хуузу хамааты чурттакчылар, бичии чаштар, кырганнар, херээженнер болганын чазак комиссиязының дыңнадыында демдеглээн. Израиль дээрбечи агрессорларының үрегдээни Бейрут хоорайны катап тургузарынга сес чыл болгаш 12 миллиард доллар негеттинип турар.

Бүзээлеткен Бейруттан бодунуң дайынчыларын үндүреринге Удурланыышкынның палестин шимчээшкининиң (УПШ) чөпшээрежилгези хамыктың мурнунда тайбың ливан болгаш палестин чоннуң салым-чолу дээш харысалгалыг удуртулга болдурган деп, УПШ-тиң күүскомунуң кежигүнү Абу Мейзар медеглээн. Ливан болгаш палестин тайбың чурттакчылар израиль эжелекчилериниң ийи ай дургузунда бүзээлээшкинин маадырлыы-биле шыдажып эрткен. Сирий шериглер-биле болгаш Ливанның национал-патриоттуг күштери-биле дем каттыштырган Удурланыышкынның палестин шимчээшкининиң отрядтары израиль агрессорлар-биле демиселге сионисчи эжелекчилерниң дерзии овур-хевирин болгаш Американың Каттышкан Штаттарының Чоокку Чөөн чүкке тергандекчи пландарын сойгалап илереткен.

Кэмп-Дэвидтиң өскерликчи сүлчээзин Вашингтон моон соңгаар-даа калбартырын оралдажыр бодап турар деп, Абу Мейзар медегээн. Каттышкан Штаттар Чоокку Чөөн чүкке бодунуң политиказын Израиль-биле «стратегтиг эвилелге» дүүштүр чорудуп турар. Вашингтон ол «эвилелди» америк агрессчи сорулгаларны боттандырарынга ажыглап турар. Арабтарның ёзулуг өңнүү Совет Эвилели болуп келген болгаш болуп-даа турар деп, Абу Мейзар онзалап демдеглээн. «Совет Эвилели моральдыг болгаш материалдыг дузаламчыны палестин улуска, Удурланыышкының палестин шимчээшкининге көргүзүп келген болгаш көргүзүп-даа турар» деп Абу Мейзар айыткан.

Ливандан сөөлгү медээлерни ёзугаар алырга, Ливанның президентизиниң соңгулдалары чурттуң парламентизинге болган. Катаиб партияның удуртукчуларының бирээзи Б. Жмайель Ливанның чаа президентизинге соңгуткан.



Чүс-чүс муң чурттакчылыг Барыын Бейруттуң чурттакчылары массалыг узуткаашкынның айыылынга таваржыр дей берген. Эжелгичилериниң шериглери ынзар эм-таңнарны болгаш аъш-чемни эрттирбейн турар.

ЧУРУКТА: ливан херээжен кижиниң ажыг-шүжүү.

АП-СЭТА-ның фотозу.

Израиль ужар-хемелер, артиллерия болгаш шериг-далай флодунуң корабльдери Барыын Бейруттуң чурттаалга кварталдарын бомбалап болгаш боолап турар. Олар АКШ-тың администрациязының харам чокка бериц турар массалыг узуткаашкынның араатанзыг чепсектерин: кассеттиг, шариктиг болгаш тараа октарлыг бомбаларны, фосфорлуг снарядтарны ажыглап турар.

ЧУРУКТА: бо бичии уруг кассеттиг бомбага таварышкан.

ВАФА—СЭТА-ның фотозу.



## ЧИЗЕ ТҮҢНЕЛДЕРИ

**ПРАГА.** Чехословакияга 1980 чылдың төнчүзүнде эрттирген чон, бажыңнар болгаш квартиралар чизезиниң түңнелдерин үндүрген.

70 чылдарда ЧССР-ниң чурттакчы чону 6,5 хуу өскен болгаш 15 миллион кижи ашкан. Чехияның чурттакчы чону 10 миллион ашкан, а Словакияның — 5 миллион кижи ашкан. Социал составта ажылчын аңгының үлүг-хуузу улам өзүп, бот ажыл-чорудулгалыг бүгү чоннуң 58,6 хуузу болган. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге механизацияны болгаш автоматчыдылганы нептереткениниң түңнелинде чуртта көдээ чурттакчы чоннуң саны кызырылган.

Чехословак чоннуң эртем-билиг деңнели көскү өскен. 1970 чылдыынга деңнээрге долу ортумак эртемниг кижилерниң саны үштүн бир хуу, а дээди эртемниглер—60,6 хуу немей өскен.

Чурттаалга тудуунуң талазынга улуг чедиишкиннер чедип алдынган. Чизениң сан-медээлерин ёзугаар алырга, он чыл дургузунда чуртка 1.231 муң чаа квартираларны тудкан. ол дээрге чурттуң бүгү чурттаалга фондузунуң дөрттүн бир кезээ-дир. Дайын соондагы чылдарда туттунган бажыңнарда болгаш квартираларда ам ЧССР-ниң бүгү чонунуң 60 хуузу чурттап турар. Чизениң сан-медээлери эрткен үе дургузунда чехословак улустуң чаагай байдалының өзүлдезиниң дугайын херечилээн. Чижээлээрге, ам өг-бүлелерниң 87,8 хуузу соодукчулуг, 83,6 хуузу—хеп чуур машиналыг. 88,6 хуузу—телевизорлуг. Ол болза 1970 чылда турганындан дыка өскенин көргүзүп турар.

Чизениң түңнелдери чехословак улус Чехословакияның Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле сайзыраңгай социалистиг ниитилелди тургузарының планнарын амыдыралга боттандырып киришкен 70 чылдарда ЧССР-ниң чедиишкинниг социал хөгжүлдезиниң дугайын бүзүрелдиг чугаалап турар-дыр деп. ЧКП ТК-ның органы «Руде право» солун бижээн.

(СЭТА).

# ЧАГАА КЕЛИРГЕ...

**«Шын» солун редакциязынга Чыраа-Бажы суурдан бир чагаа келген. Ону шиитпирлеп көөрү-биле Респотребсоюзтуң баштаар черинче чоруткан. Ол чагааның сөөлүнде Респотребсоюз баштаар черинге Чыраа-Бажы көдээ Совет күүскомунуң даргазы С. С. Эрелчинден бижик келген. Бо чагааларның кайызында-даа мурнунда турган «Чыраа-Бажы» рабкоопту катап тургузар дугайында айтырыгны көдүрүп турар.**

«Чыраа-Бажы суурга ажылчын кооперациязы турда ооң хандырар девискээринде садыгларга бараан элбек турду. Рабкоопту дужүргеш, Чөөн-Хемчик райпозунга каттыштырганындан көскү түңнелдер үнмээн. Чыргакы, Хорум-Даг суурларга, харын-даа Чыраа-Бажы суурнуң бодунга безин хлеб чамдыкта саттынмайн баргылаар. Столоваяга, уруглар албан черлеринге аъш-чем үндүрүп алыры шүүттүг апарган. Ынчангаш рабкоопту катап тургузарын үстүкү органнар өөренип көрзе кандыгыл?». Бо болза бижикчи О. Кара-Салдың чагаазындан ушта бижилге-дир.

Тыва респотребсоюз баштаар чери бо айтырыгны база катап чугаалажып көргеш, «Шын» солунга делгереңгей харыыны берген болгаш ында рабкоопту катап тургузар барымдаа чок дээрзин бадыткаан фактыларны киирип турар.

«Чыраа-Бажы» рабкооп 1961 чылдан 1979 чылга чедир турган, сан-хөө талазы-биле кезээде берге байдалга туруп, бараан саарылгазының, орулга киирериниң планнарын күүсетпейн, нормативтен ажыг саарылга чок бараан-нарны хөйнү тудуп, банк чээлизи төлеп чадааш, улуг хөөге дужуп, чээли алырын хорудуп, хөй түңнүг өре-самчыгдалдарны болдуруп келген. Ол бүгү чонну бараан-нар-биле хандырарынга берге байдалдарны тургускан турган, деп Респотребсоюз баштаар чериниң харыы бижиинде чугаалап турар.

Маңаа бадыткал кылдыр мындыг фактыларны ында киирген. Рабкооптуң складтарынга чыл бүрүде 200—350 муң рубльдиң саарылга чок бараан-нары чыдып турган болза, ам ол барык чок болган. Ол бараан-нар дээш улуг хөөге база оларны Кызылче дедир сөөртүрүүнге 15—20 муң рубль карыга үнүп турган. 1974 чылдан 1978 чылга чедир орулга планын чүгле 33,3 хуу күүседип турган болза, амгы үеде ол күүсеттинип турар. Ол-ла үеде рабкооп шугумунга 224867 рубль түңнүг 56 улуг түңнүг самчыгдалдар турган болза, амгы үеде чүгле 1981 чылда 9,5 муң рубльдиң самчыгдалы болган. Чонну үлетпүр болгаш аъш-чем бараан-нары-биле хандырары мурнукузундан экижээн. Бир эвес 1978 чылда «Чыраа-Бажы» рабкооп чонга 27 соодукчуларны, 30 муң рубльдиң хевис аймаан саткан турган болза, амгы садыг бүдүрүлгези эрткен чылын 48 соодукчуларны, 49 муң рубльдиң хевис аймаан саткан. Мотоциклдер, телевизорлар, бензохирээлер болгаш өске-даа үнелиг бараан-нарны садары элээн көвүдээн. Чыраа-Бажының садыг бөлүүнүң бараан курлавырларын бадылаттынган график ёзугаар боттандырып турар.

Күрүне хандырылгазының шугумундан бараан алыр бүгү албан черлери эът биле үс аймаандан өске бараан-нарны Чыраа-Бажының садыг бүдүрүлгезиниң складындан ап турар. Ол ышкаш ол бүдүрүлгениң магазиннеринден бараанны чээли-биле алырда, Чадаана барбайн, ол-ла черинге документизин кылдыргаш, ап турар. Чонну бараан-биле хандырарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары-биле Чадаанада 2 складты туткан болгаш оларны идегелдиг кадагалал-биле хайдырган. Чыраа-Бажының садыг бүдүрүлгезиниң бүгү бараан-нарын Кызылдан өттүр сөөрткеш, Чөөн-Хемчик райпозуунуң бараан-нарынга холуштурбайн, ол складтарда аңгы кадагалап турар.

«Чыраа-Бажы» рабкоопту дужүргеш, Чөөн-Хемчик райпозунга чаңырткан тускай садыг бүдүрүлгези кылдыр эде организастаан соңда, ооң материал-техниктиг баазазы база өскен. Чөөн-Хемчик райпозу магазиннерниң капитал септелгелерин кылдырган, оларның чамдыызын эде организастаан, хлеб быжырар черни алгыткан. Чурттакчы чонну үлетпүр болгаш аъш-чем бараан-нары-биле хандырарын үзүктелдирбези-биле садыг бүдүрүлгезинге ийи чүък машиназын, 3 автомагазинни, бир хлеб сөөртүр машинаны тускайлап берген.

Үстүнде киирген чамдык тайылбырлардан алгаш көөрге безин, «Чыраа-Бажы» рабкоопту дужүргеш, садыг бүдүрүлгези кылдыр эде организастааны ол бүдүрүлгениң хандырып турар девискээринде чурттакчы чонну болгаш албан организацияларны бараан-биле хандырарын дорайтаткан эвес, харын экижиткен дээрзин көргүзүп турар. Ооң аңгыда бо айтырыгны шиитпирлээр мурнунда Респотребсоюзтуң специалистери ону бүдүн чартык чыл иштинде өөренип көрүп келген. Ооң ыңай бо айтырыгны СЭКП райкому болгаш райкүүскому база чугаалажып көрүп турган. Аңаа чөпшээрелди СЭКП обкомундан болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинден алгаш, Респотребсоюзтуң баштаар чери «Чыраа-Бажы» рабкоопту эде тургузар дугайында доктаалды 1979 чылдың июль 25-те хүлээп алган.

Ынчангаш «Чыраа-Бажы» рабкоопту катап тургузарының барымдаалары чок болуп турар. Ынчаарга Чыраа-Бажының амгы садыг бүдүрүлгезиниң ажылында четпестер болгаш бергелер бар дээрзин маргыш чок. Респотребсоюзтуң болгаш Чөөн-Хемчик райпозунуң талазындан ол четпестерни чайладыр болгаш тургустунуп келир айтырыгларны шиитпирлээр талазы-биле чогуур хемчеглерни алыр апаар. А Чыраа-Бажы көдээ Совет болгаш ооң күүскүзү комитеди бодунуң эргелелинге хүлээлгезин ёзугаар ында садыг бүдүрүлгезиниң ажылын доктаамал удуртуп, боттуг дузаны чедирер дээрзинге идегээр апаар.

## *Делегей ярмарказы*

**ДАМАСК.** Делегейниң 29-ку Дамаск ярмарказы Сирияның найысылалында ажылдап эгелээн.

Бо чылын ында 38 күрүнелерниң павильоннары ажыттынган. А 20 чурттуң чамдык фирмалар болгаш компаниялар төлээлээн. Сирия Араб Республика эң хөй чүүлдерни делгээн. Ооң делгээн бараан-нары чурттуң национал экономиказының янзы-бүрү адырларының чедиишкинниг хөгжүлдезин, экономиктиг бот-тускайлан чоруун быжыглаарының херээнге Сирияның чедиишкиннерин көргүзүп турар.

Дамаск ярмарказының чаңчылчаан киржикчизи — Совет Эвилели. Совет павильон машина тудуушкун, электротехника, ужар чүүл үлетпүрүнүң продукциязын, калбак херегелдиң бараан-нарын келген кижилерге таныштырып турар.

Сирияның экономика болгаш даштыкы садыг министри Селим Ясин ярмарканы ажылдарының байырлыг ёзулалынга чүве чугаалап тура, киржикчи чурттарның болгаш Сирияның компанияларының, ведомстволарының болгаш организацияларының аразынга ажыл-херекчи кады ажылдажылганы калбартырынга ол бараан болур дээн.

## «ЖЭНЬМИНЬ ЖИБАО» СОЛУННУҢ ТАЙЫЛБЫРЫ

*ПЕКИН. (СЭТА). Мурнуу Африка Республиканың расисчи шериглери Анголаның девискээринче шургуп киргени-биле холбаштыр Кыдаттың «Жэньминь жибао» солуну тайылбыр парлаан. Намибияның чөптүг демиселин деткииринден ойталаар кылдыр Анголаның улуузун албадаар дээш Мурнуу Африка Республиканың расисчи эрге-чагыргаларының оралдажыышкыннарын солун бүрүн шапкан. Расисчи ёзу-чурум Намибияның айтырыын бодунуң күзээни-биле шиитпирлээр бодап турар-дыр деп, солун айыткан. Мурнуу-африка расистерниң ол хөделишкиннери шынныг чорукка ынак бүгү күрүнелерниң болгаш улустарның килеңнээшкинин болдурган деп, солун бижээн. Мурнуу-африка расистерниң кедилинде барып аштырарынга, Африка диңке расизмниң когун үзе узуткаарынга бүүрелди солуннуң тайылбырында илергейлээн.*

*Профэвилелдериниң Бүгү-кыдат федерациязының өмүнээзинден Анголаның профэвилелдеринге телеграмманы чоруткан болгаш Мурнуу Африка Республиканың шериглериниң ангола улуска удур кем-буруулуг үүлгедиглерин буруу шапкан.*

# СИБИРЬНИҢ ЭРТЕМ ЧЕДИИШКИННЕРИ

**Делегейге алдаржып, сурагжаан амгы Академия хоорайы 25 чыл бурунгаар Новосибирск хоорайның чоогунга туттунуп эгелээн турган. Ооң шапкын хөгжүлдезин, эртем чедиишкиннерин бо очеркиниң автору көрүп келген.**

**1957 ЧЫЛДА** майның бир каан хүнүнүң эртенинде вертолёт Новосибирск хоорайның мурнуу чүгүнде эзим кырынга көстүп келген. Эзимге чаңгыландыр дагжаан моторлуг каң «куш» калбак эзимниң ыяштарының бажынга дээр чыгыы чавыс ужуп чоруп турган. «Үрелген вертолёт чоор бе?» «Хондурар чер дилеп турар чадавас-тыр» деп, ол чоок кавыда суурларның чурттакчылары сагыш човап турган.

Вертолёттуң пассажири хондурар черни шынап-ла шилип алган. «Үрелген» вертолётка эвес, а эртем хоорайын тудар чер ол пассажирге херек болган.

Даштыы дүктүг идиктерлиг кижи вертолёттан үнүп келген. Ол дээрге— математиканың сураглыг эртемдени, академик Михаил Алексеевич Лаврентьев болган. Кайгамчык, чараш чурумалдыг эзим иштинге ол үр кылаштап, магадап чораан. Ол черни аныяктар ооң сөөлүнде Алдын-Алаак деп адай берген. Сибирьге улуг эртем төвүн академик М. А. Лаврентьев-биле тургузарын шиитпирлээн ооң өңнүктери математик болгаш механик, академик Сергей Львович Соболев, механик, академик Сергей Алексеевич Христианович, геолог Андрей Алексеевич Трофимчук, физиканың аныяк эртемдени Герш Ицкович Будкер олар чедип келген. Москваның алдарлыг физика-техниктиг институдунуң доозукчулары оларның-биле кады база келген. Сибирь — чогаадыкчы өзүлдениң байлак ораны дээрзин аныяк доозукчулар эки билир турган.

— Шиитпирлеп алганывыс ол ыйнаан? Маңаа хоорайны тудуп эгелээр бис бе?— деп, Лаврентьев айтырган.

— Эртем хоорайын тургузарынга дыка таарымчалыг чердир — деп, ооң эштери харылаан.

— Ынчаарга ам дораан эгелей берээли, эштер!—деп, Михаил Алексеевич чугаалааш, хүлүмзүрүп каан.

Сибирьге улуг эртем хоорайын тургузары, эртемниң аңаа дүрген темп-биле хөгжүдери ынчаарда онза чугула негеттинип турган. Ол үеге чедир Сибирьниң нефтизиниң болгаш бойдус газының бар черин чээрби чыл дургузунда дилээш, тыппайн турганын демдеглээр херек. Орук харылзаазының калбак четкизин тургузарының айтырыы Сибирьниң мурнунга чидии-биле тургустунуп келген. Сибирьниң шапкын хемнериниң эгээртинмес суглары Соңгу доштуг далайже хилис агып кирип чыткан. Ынчангаш ол хемнерге кедергей күчүлүг электростанцияларны тудары эргежок чугула болуп келген. Сибирьниң бойдус байлактарын шиңгээдип алырынга хөй кижилер херек болган. А Сибирьге хөй ажылчын күжүнүң тургустунганы-биле холбаштыр хөй чурттакчыларны хандырарынга арбын аъш-чемни бүдүрери негеттинип келген. Ынчангаш Сибирьниң шөлдериниң үнүш-дүжүттүүн дүрген бедидери эргежок чугула болган. Дүжүттү бедидериниң хамыктың мурнунда соокка алыспас болгаш бедик дүжүттүг чаа үрезиннерни эртемге болгаш практикага үндезилээш, өстүрери негеттинип келген.

**СРЭ-НИҢ** Эртемнер академиязының Сибирь салбырының мурнунга салдынган сорулгаларны ооң институттарының аттары безин тодаргайлапкан. Гидродинамиканың, ядролуг физиканың, цитологияның болгаш генетиканың, чылыдылга физиказының, теоретиктиг болгаш тодаргай механиканың, геологияның болгаш геофизиканың, үлетпүр бүдүрүлгезиниң экономиказының болгаш ону органистаарының, шенелде биологиязының болгаш медицинаның, автоматиканың болгаш электрометрияның институттары ажылдап турар.

Күчүлүг саналга төвүн математика институдунуң чанында тургускан. Салым-чаянныг школачыларга эң баштайгы физика-математика школазын Новосибирскиниң күрүне университединиң чанынга тургускан. Ындыг школаны «академиктиг гимназия» деп Ломоносов адаан.

«Эртем төвүн үш киттерниң кырында тургузуп турар бис. Ол дээрге — бирээде, амгы үениң эртемниң бүгү-ле угланыышкыннарынга эге үндезиннинг тывыышкыннар; ийиде, бүдүрүлге-биле, эртемниң чедиишкиннерин практикага шиңгээдип вептередирп-биле сырый харылзаа; үште, эртемниң аныяк ажылдакчыларын чаа, бистиң системавыс ёзугаар кижизидери-дир» деп, академик Лаврентьев онзалап демдеглээн.

Дөрткү «кит»— Лаврентьев боду болган. Эртем төвүн тударынга боду киришпишаан, сагыш човаңгыр ёзу-биле ону удуртуп, бүгү ажылдарны боду башкарып турган. Тудугнуң чаа корпустарының каът бүрүзүнче боду үнмүшаан, Сибирьни эртем канчаар чаартып, сайзырадыптарын монтажниктерге болгаш дашчыларга — бүгү тудугжуларга бүзүрелдиг чугаалап, тайылбырлап, шалыпчыларны ол-ла черинге мактап, чамдык чалгаапайларны оларның ажылының чавыс шынары дээш чула мыттырып турган. Тудугжулар ону «кол мастер» деп хүндүткел-биле адап алган. Университеттиң тудуу бүрүн доостур ырак мурнунда-ла ону ажыдарын ол чедип алган. Университетке кирер дээн аныяк тудугжуларны школа бажыңының класстарынга эртемденнер белеткеп турганнар. Эртем хоорайын тургузар дээш чурттуң бүгү-ле хоорайларындан колдуунда аныяктар ынчаарда чедип келген. Чижээ, Тюменьниң школаларының бирээзиниң бүгү доозукчулары бүрүн составы-биле ол тудугга чедип келген турган.

Шляпа кеткен, карак шилдерлиг, бөдүүн ажылчып тускай хептиг узун кижи үргүлчү шалыпкын, далажыр чораан. Эртем хоорайын тудуп, түр лабораторияларга ажылдап турган бүгү кижилерден ол мынчаар негеп келген: «Эң-не бедик үре-түңнелдерлиг ажылдаар херек! Белен корпустарның дүлгүүрлерин биске тудугжуларның кажан эккеп бээрин аңаа-ла манап олурбас ужурлуг бис». Тудугнуң канчаар чоруп турганын хандыр билир, үргүлчү хайгаараар дээш эзим иштинде тудуг шөлүнге, бөдүүн ыяш бажыңчыгашка ол чурттап турган. Новосибирск хоорайның төвүнге чаагайжыдыр кылдыпган бажыңны эртемденге бээрин тус черниң чогуур албан черлери саналдаан. Ынчалзажок ол саналдан академик ойталаан болгаш улуг назылыг кижиге хол-биле кылыр күш-ажыл дыка ажыктыг боор чүве деп медеглээн. Академия хоорайының чуртталга бажыңнары чараш, эптиг болзун дээш ол дыка сагыш салып келген. Улуг эртемденнер чурттаар бажыңнарны, ылаңгыя бодунуң чурттаар бажыңын хамыктың сөөлүнде кылдырган.

...Академия хоорайының баштайгызы — гидродинамика институдунуң бажыңының дөжээн салыр улуг оңгарның баштайгы чүс килограмм довураан аныяк экскаваторщик оол үндүр тектүрген. Кыштың кедергей соок эртени турган, черни одаг салып, эргизер ужурга таварышкан. Ынчалзажок Лаврентьевти өске айтырыг ынчаарда дүвүредип турган: бульдозер азы экскаватор үревес кылдыр чоок-кавының ыяш бүрүзүн долгандыр камгалай кажаалаарын академик дужааган. Ядролуг физиканың институдун ол удуртпушаан, Сибирьниң төп ботаника садында чаа олурткан бичии ыяштарның өзүлдезиниң дугайында үргүлчү сагыш салып келген. А кайгамчык чараш эзимни үревес дээш ыяш камгалалының тускай станциязын академик организастаан. «Кижээнгейлиг болуңар, арга-эзим дыштанып турар!» деп чарлалдар Академия хоорайынга, Сибирьге бир-ле дугаарында көстүп келген. Одалга системазының котельназын хоорайдан элээн ырадыр тудары чүгле артык чарыгдалдарны негээр эвес, харын-даа дыка ажыктыг болурун ол бүзүредип көргүскен. Кажан айтырыг телефон дамчыштыр шиитпирлеттинмээн болза, ол Москваже дораан-на ужудуптар. «Миллион километр ужудуушкунуңар дээш! Силерге чыл бүрүде шаңнал демдээн тыпсыш болур-дур» деп, ужудукчулар аңаа баштактанып чугаалаар турган.

...Бир эвес кижи оглун доруктуруп, тараап ыяжын өстүрүп, бажыңны тудуп каап болза, кижилер мынча дижип чугаалажыр: ол хилис черле чурттап чорбаан-дыр. Лаврентьев — аас-кежиктиглерниң аас-кежиктии. Дыка берге гелерге ол таваржып чораан, ынчалзажок күзелдерин, планнарын боттандырарын кедергей шыдамыккайы-биле чедип ап келген. Ийе, бөгүнгү Сибирь — эртемниң шапкын хөгжүлдезиниң ораны-дыр. Академия хоорайы делегей деңнелиниң эртем төвү болу берген. Делегейниң симпозиумнары болгаш конгрестери аңаа болуп турар. Сибирьде өңнүктери-биле сүмележир, нарын эртем айтырыгларын шиитпирлээр дээш хөй чурттарның эртемденнери аңаа кээп турар. Аныяк эртемденнер практиктиг дадыгышкынны Эртем хоорайындан шиңгээдип ап турар. Боттарының академия хоорайлары Иркутскиде, Томскиде бар, Якутскиде, Красноярскиде, Улан-Удэде эртем төптери база сайзырап турар. Эртемнер академиязының Сибирь салбырында 43000 кижи ажылдап турар. Оларның аразында академиктер, Академияның корреспондент - кежигүннери — 77, докторлар—500 хире, эртемнер кандидаттары — 3800.

**АКАДЕМИЯ ХООРАЙЫНЫҢ** ажыл-ишчилериниң чээрби беш чылдар дургузунда бүдүрген ажыл-ижиниң дөгерезин канчап санап чедер боор! Ынчалзажок мындыг фактыны айтып болур: теоретиктиг эртемденнер киржип эгелээн сөөлүнде Сибирьге нефтини дилеп тывары дыка дүргедээн. Термоядролуг синтези эргелеп башкарарының аргаларын дилеп тыварын Сибирьниң эртемденнери солун чүүлдер-биле байыткан. Беш томнуг «Сибирьниң төөгүзү» Академия хоорайының төөгүчүлери эвес болза, ындыг дүрген бүттүнмес турган ийик. А экономика институдунуң эртемденнери эвес болза, БАМ-ның тудугжуларынга дыка берге болган турар ийик. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының коллективи кайгамчык делгем Сибирьниң экономиказын, аргаларын, курлавырларын болгаш айтырыгларын чээрби беш чылдың дургузунда ханызы-биле өөренип келген, шинчилеп көрген. Ооң ачызында кайгамчык делгем крайны XXI чүс чылдың эгезинге чедир хөгжүдериниң «Сибирь» деп алдарлыг программазы чогааттынган. Барыын Сибирьниң болгаш Чөөн Сибирьниң экономиктиг районнарының 2005 чылга чедир эртем-техниктиг депшилгезиниң комплекстиг программаларын Новосибирскиниң Академия хоорайының эртемденнери амгы үеде чугаалажып көрүп турар...

А Новосибирскиде Эртем хоорайының чанында ооң «хоймер дуңмалары»— Кедээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязының Сибирь салбырының болгаш ССРЭ-ниң Медицина Эртемнериниң академиязының Сибирь салбырының академия хоорайлары сайзырап турар...

**Николай МЕЙСАК,**
**ПМА-ның корреспондентиниң. Новосибирск.**



**ЛЬВОВ ОБЛАСТЬ.** «Трускавец» дээр сураглыг бальнеологтуг курорт бо чылын профэвилелдериниң чоруткаңы 250 ажыг муң кижини хүлээп ап турар.

Ол кадыкшыдылга черлериниң бажыңнары каас-чараш дөңнер кырында, хүннээректиг черлерде туттунган. Оларның-биле шуут кожа «Нафтуся» дээр алдарлыг аржаан, сугозокеритолуг эмнелгелер, поликлиникалар тургустунган.

Ол курорт кол планын ёзугаар хөгжүп турар. Аңаа сөөлгү чылдарда улуг-улуг санаторийлерни туткан, пансионаттарны чаарткан.

Ол курорт-хоорайга беш чылдың төңчүзүнге чедир ам-даа чеди чаа санаторийлер немештир туттунар.

**ЧУРУКТА: 500 кижи турар «Рубин» дээр чаа санаторий.**

**Б. КРИШТУЛДУҢ фотозу.**

**СЭТА-ның фотохрониказы.**

## агаар

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын чүкче угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—8 метр чедер. Агаарның температуразы 15—20 градус чылыыр, чамдык районнарга 2—7 градус соор.

Кызылга шокар булуттаар. Хат кошкак. Агаар хүндүс 18—20, дүне 3—5 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

## АВГУСТ 27-ДЕН 29-КА ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АВГУСТ 27-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
**МОСКВАДАН**

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55 — «П. Аедоницкийниң ырылары». Фильм-концерт. 9.35 —«Рубенс—чурукчу болгаш дипломат». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү болгаш 4-кү сериялары. 11.25 —Телемедээлер. 11.30 — 14.50 —Чапсар. 14.50 —Телемедээлер. 15.10 Совет кино хүнүнге тураскааткан кинопрограмма: «Кино делгерезин!», «Кадр артында». 15.55—Орус чугаа. 16.25 — «Сирия Араб Республиканың парламентарийлериниң ССРЭ-ге аян-чоруу. Документалдыг фильм. 16.45—Москва болгаш москвачылар. 17.15 — «Волгада бир чалым-хая бар». Фильм-концерт. 17.45 — «Хөм бөмбүк» клубтуң шаңналы дээш.

**КЫЗЫЛДАН**

18.30 —Телемедээлер.

**МОСКВАДАН**

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 —Бөгүн кино хүнү. ССРЭ-ниң Куркинозунуң даргазы Ф. Т. Ермаштың чугаазы. 19.25 —«Ынакшылдың кулу». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 —Баскетболга делегей чемпионады. Колумбиядан дамчыдылга. 22.35—Бөгүн делегейде. 22.50 — 23.35 — Даштыкы эстраданың аялгалары болгаш ритмнери.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
**МОСКВАДАН**

12.00 —Хөй сериялыг «Чараа-чеченнер дайыны» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 5-ки серия. (БУР). 13.10 — Испан дыл. 13.40 «Василиса Микулишна». Мультфильм. 14.00 —Чогаалчы В. Астафьев-биле Останкинонуң Концерт студиязынга ужуражылга. 15.50 — Телемедээлер. 16.00 —18.30 —Чапсар. 18.30 —«Кедээ Советтиң ажылхеректери». Документалдыг телефильм. («Орбита-3»).

**КЫЗЫЛДАН**

18.45 —«Хөй-ниити амыдыралының экраны». Дамчыдылга. 19.15 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.45 — Чарлалдар. 19.50—Киножурнал.

**МОСКВАДАН**

20.00 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Фиктиң солун ужуралдары». Мультфильм. (ЧССР) 20.15 — Суг адаанын спортунга делегей чемпионады. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35 —«Майор Земанның ужен таварылгалары» деп бөлүк үндүрүлгеден «Өлүрүкчү ховуда чаштынып чыдар» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү (ЧССР). 22.35— «Пшави». Документалдыг телефильм. 23.00—01.00— Футболга ССРЭ чемпионады. «Торпедо (Москва)— «Динамо» (Киев).

АВГУСТ 28-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
**МОСКВАДАН**

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35—Эртенги гимнастика. 8.50—Бир эвес кадык болуксазыңза. (Күш-культуржуларга сүмелер). 8.55 —Адалелер, силерге. 9.25 — Улам хөй эки барааннар дээш. 9.55— «Спортлотонуң» 35-ки тиражы. 10.05 —Солун номнар. 10.50— О. Ковалёваның ырыларын Төп телевидениениң болгаш бүгү эвилел радиозунуң орус ыры хору күүседир. 11.20—Советтер болгаш амыдырал. 11.50 —ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу А. Мыльников. 12.20— Делегей конкурстарының лауреаттары З. Шахмурзаева болгаш А. Гарин ойнаар. 12.30 —Үнүштер дутайында. 13.20 —«Үшкү бөмбүрзектиң чажыды». Мультфильмниң баштайгы көргүзүү. 14.10 —Бөгүн делегейде. 14.25 —«Москвачы». Телеклуб. Өөредилге чылының эгелээринге уткуштур. 15.55— Политиктиг хайгаарачы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 16.25 —Уругларга фильм: «Чиленчигеш». 17.05 —«Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. 17.35 —«Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». 18.35 —«Тоожулал болгаш тураскаал». Эртем-тайылбырлыг фильм. 18.55 —«Че-ве, кыстар!». 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35 —23.20 —«Кинопанорама». Ооң төңгениниң соонда —телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
**МОСКВАДАН**

14.30 —«Кино аян-чоруктарының клуву». 15.30— Казаньның телевидение студиязының программазы: «Татарияның амгы хүннери». Кинопрограмма. ТАССР-ниң уран чүүлдер мастерлериниң концерти. 16.30 — И. Винниченко — «Кыйгыртышкын». Телешии. 18.00 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң допчу намдарывыс». 40-гы фильм. — «1956-гы». 19.00— «Кино көрүкчүзүнүң эдеринчизи». 19.45 — Делегей байдалының допчулалы. 20.00 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Валя угбайның чугаазы...». 20.15 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Немелде айтырыглар». Уран-чечен фильм. 22.45 —Суг адаанын спортунга делегей чемпионады. 23.15—00.45 —Футболга ССРЭ чемпионады. «Зенит»—«Динамо». (Минск).

АВГУСТ 29-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
**МОСВАДАН**

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 —Зарядкаже, чыскаалыңар! 9.00 — Делегейниң улустарының уран чогаалы. Вьетнам. 1-ги дамчыдылга. 9.45 — «Оттурукчу». 10.50 — «Совет Эвилелинге бараан боол тур мен!». 11.15 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 12.00— «Эртенги почта». Музыка программазы. 12.30 —«Совет Эвилелин даштыкы аалчыларның көргени». 12.45 —«Кедээниң шагы. 13.45 —«Музыка киоскузу». 14.15 — «Кижи. Чер. Өртемчей». 15.00 —Шахтёрнуң хүнүнге. Силерниң дилээнер ёзугаар ужуражышкын. Дамчыдылгага ССРЭ-ниң хөмүр-даш министри Б. Ф. Братченко, хөмүр-даш үлетпүрүнүң ажылдакчыларының профэвилелиниң ТК-зының даргазы М. А. Скребный киржир. Дамчыдылганы политиктиг хайгаарачы В. П. Бекетов чорудар. 15.45 —Шахтёр хүнүнге уткуштур музыка программазы. 16.35 — «Кино аян-чоруктарының клуву». 17.35 — Мультфильмнер программазы. 18.00 —Делегей панорамазы. 18.45 —Баскетболга делегей чемпионады. 3-кү болгаш 4-кү черлер дээш маргылдаа. Колумбиядан дамчыдылга. 19.50 —«Майя Плисецкая». Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35 —22.50 —Баскетболга делегей чемпионады. Түңнел оюннар. Колумбиядан дамчыдылга. Төңгенде — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
**МОСКВАДАН**

14.20—«Тиилекчилер». Фронтучу өңнүктер клуву. 16-гы агаар армиязының хоочуннары. 15.50 — «Мындаагы дээргиниң адъютантызы». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 17.05—«Театр чарлалының чанынга». 18.10— «Пластилин кааргаң». Мультфильм. 18.20 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң допчу намдарывыс». 41-ги фильм —«1957-ги». 19.30—Бистиң корреспондентилеривис чугаалары. Допчулал. 20.00—«Тамчыктыг удуңар, чаштар!. 20.15 — Суг адаанын спортунга делегей чемпионады. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 —23.45 — «Караны көрүп тур мен». Уран-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги сериялары.

## СЕПТЕЛГЕ ДООЗУЛГАН

**Аянгаты кедээ Совединге хамааржыр ортумак школаның, кедээ клубтуң, библиотеканың, ясли-садтың болгаш өске-даа албан черлериниң септелгези доозулган.**

Бүгү-ле дериг-херекселдерин септеп кылган, дозулаан. Школа девискээрин арыглап аштаан. Школаның ажылчыннары септелгени органистастыг чоруткан. 8—9 классчылардан бөлүк өөреникчилер септелгеге эки киришкен. «Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбырындан коммунист Х. Л. Михайловту школага быжыглаан, чазаныр шевер кижиниң кылыр ажылдары-ла хөй болган. Ол идегелди шынзыдып шыдаан. Школа өөренип кирип терипге белен.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

### ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

**«Шекпээр» совхозта төрүүр мал боозадылгазы үргүлчүлевишаан. Совхозтуң Баян-Колда болгаш Час-Адырда аныяк специалистер Светлана Сат биле Раиса Идээжен олар ол ажылды багай эвес чорудуп турар.**

Бода мал тарып боозадылгазы база эгелей берген. Тускай эртемниглер үк ажылды органистастыг, бедик темпилиг чорударының хемчеглерин ап келген.

М. ООРЖАК,
Барыын-Хемчик район.

## УЗАДЫП БОЛУР БЕ?

**Уругларым адазы мөчээнден бээр алды чыл эрткен. Ийи уруум-биле арткан мен. Азырадыкчызын чидирген дээш пенсияны ап келдим. Бодум совхозта ажылдап турар мен. Улуг оглум он класс доозар болгаш 18 харлаар. Оглум кандыг-бир өөредилге черинче өөредилгезин уламчылап кире бээр болза, оон ыңай пенсиязын узадып бээр бе?**

С. МААДЫ.

**Черби суурнуң чурттакчызы.**

Күрүне пенсиязын тыпсырының болгаш төлээриниң дугайында саавырның № 87 чүүлүн барымдаалааш, азыра дыкчызын чидиргенде, пенсияны назы четпес уругларга ооң акыларынга, угбаларынга база дуңмаларынга 16 хар четкиже төлээр. Бир эвес олар улаштыр өөредилгезин уламчылаар болза, ол пенсияны 18 хар четкиже дээр алыр ужурлуг.

*Айтырыңар, харылап берээл*

## ШИЛЧИТПЭЭН ДЭЭШ

**1979 чылдан бээр беш чыл хуусаалыг холушкак камгаладыг мен. 1982 чылдың мартта озал-ондакка таварышкаш, камгаладымны төледип алыры-биле бүгү документилеримни долдургаш, куртрах черинге аппарып бердим. Ажылдап турган организацияң март айның дадывырын биече шилчидип бербээн дээш төлеп бербес бис диди. Мындыг таварылгада канчаар төлээрил?**

Р. ХИРИ-ХАА,

**Чадаана хоорайның чурттакчызы.**

Бир эвес холушкак керээниң камгаладылгазын чарып турагш, шалыпчылардан ай санында дадывырны тырттырып турарын чөпшээрешкен болзуңарза, ажылдап турар черинериң ажылдакчызының буруузу-биле ол дадывырны күрүне черинче шилчитпээн таварылгада, озал-ондакка таварышканда камгалал акшазын төлеп бээри албан. Бо таварылгада буруулуг кижиге хамаарыштыр хемчегни алгаш, дадывырны дораан шилчидериниң талазы-биле база хемчегни алыр апаар. Ол ышкаш кандыг-даа үеде холушкак керээниң камгаладылгазын үзүп база дадывырын эгидип алыр аргалыг.

## АРТТЫРАР БЕ?

**20 чыл башкыладым. Уругларым колдуу улгаткан. Эң бичиизи сес класс дооскан. Ам өг-бүлевисте дөрт кижи чурттап турар бис. Ынчангаш бажыңның ордеринде алды кижи кирип бижиткен. Моон өске районче көжер деп турар бис. Чурттап турарывыс бажыңны ажылдап турар уруувуска арттырып каар болдаалдыг бис. Ынчап болур бе?**

А. САЛЧАК.

**Каа-Хем районнуң чурттакчызы.**

ССРЭ-ниң база эвилелдешкен республикаларның чуртталга Хоойлузунуң Үндезиннери бо чылдың январь 1-ден эгелеп күштүг апарган. Ооң № 26 чүүлүн ёзугаар бажыңны чуртталга керээзин барымдаалап хөлезилеп алган оон кол ээзи-биле өг-бүлезиниң кежигүннери бир дөмей деңэргелиг болгаш хүлээлгелиглер. Чуртталга керээзи чарган кижиниң өг-бүлезиниң кежигүннеринге: ооң өөнүң ишти, уруглары база ада-ие хамаарыжыр. Ынчаңгаш кажан көжүп чоруур апарза, ол-ла бажыңнарга уруунарны арттырып каап болур. Чүге дээрге, ол база чуртталга керээзин чарган бажыңны хөлезилеп ап турар кижи-биле бир дөмей эргелерлиг болгаш хүлээлгелерлиг.

М. ЧОДУЙ.

Тыва АССР-ниң прокурорунуң улуг дузалакчызы.

## КОНЦЕРТТЕРЖЕ ЧАЛАП ТУР

**РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА** сентябрьның 4-те уругларга болгаш улуг улуска «Радионяня» деп концерт болур. Программада; хөглүг чугаалар, интермедиилар, ыржыгаштар, сценажыткан көргүзүглер. Күүседикчилери: «Радионяня» деп дамчыдылганың доктаамал киржикчилери—эстраданың Бүгү-эвилел конкурузунуң лауреаттары Александр ЛЕВЕНБУК, Лев ШИМЕЛОВ, Владимир ГИЛЕВИЧ.

Эгелээри—16 болгаш 19 шактарда.

## КИНО

АВГУСТ 26-ДА

«ПАЙЫРАЛ»: «Билир азы уттур» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кино чыынды» 9.50, «Улу чылы» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Өлүм чок Кащей» 15.00, «Шуурган» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Даңгырактар болгаш аазаашкыннар» 17.00, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Ийиги кадай» 18.00, 20.00 шактарда.

**РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА** августуң 29-30-де «Кубаночка» ансамбльдиң концерти болур.

Эгелээри—20.00 шакта.

## ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Тыва АССР-ниң Кадык камгалал министерствозу Алтайның болгаш Красноярскиниң медицина институттарының белеткел салбырларынга өөренир күзелдиг аныяк оолдар, кыстарны чалап турар. Белеткел салбырларынга дооскан ортумак эртемниг болгаш совхозтарның, тудугларның мурнакчы ажылчыннарын, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң хүрээлениинден халашкан кижилерни, а ол ышкаш эмнелгелерде [illegible] хүлээп алыр. Белеткел салбырынга кирер аныяк ажылчыннарның практиктиг ажылының стажы бир чыл болур ужурлуг. (өөредилге үезинде ажылы стажка кирбес). Санитарларның ажылының стажы ийи чыл. Сөөлгү чылдын ажылының стажы үзүлбээн болур.

Белеткел салбырынга чыылда болгаш ынаар чорударын бүдүрүлге, тудуглар, совхозтар, эмнелге-профилактиктиг албан черлериниң удуртукчулары, шериг кезектериниң командылал черлери, партия, комсомол болгаш профэвилел организацияларының сүмелээнин ёзугаар дорт харылаар ужурлуг.

Белеткел салбырынче чорудар кижилер дараазында документилерлиг болур:

1. Ректорнуң адынга билдириишкин (доктааткан хевирлиг бланкыга).

2. Ортумак эртем дугайында документ (бодун).

3. Үш кижиниң (бүдүрүлге чериниң удуртукчузу, местком даргазы, ВЛКСМ комитединиң секретары) ат салган характеристика.

4. Кадыының байдалының дугайында терапевтиң, хирургтуң, невропатологтуң, лор-эмчиниң, флюорография болгаш рентген шинчилгезиниң дугайында тускай бланкыга бижип, ат салган 286-гы шынзылга. Медицина институтунга өөренип болуруңуң дугайында кол эмчиниң чөпшээрели база ол шынзылгага турар ужурлуг.

5. 3Х4 хемчээлдиг, бөрт чок тырттырган 6 фото-чурук.

6. Өөредип чоруткан бижикти тускай бланкыга доллурар болгаш бүдүрүлге чериниң удуртукчузу ат салгаш, төгерик таңманы кагар.

7. Күш-ажыл дептериниң хоолгазын чүгле бүдүрүлге чериниң удуртукчузу шынзыткаш, сүлдениг таңманы кагар болгаш «амгы үеде ажылдаарын үргүлчүлевишаан, паспортту, шериг билединиң кирер бижээн шынзылганы, комсомол болгаш профэвилел билеттерин беседалажышкын үезинде документилер дужаарда, боду көргүзер.

Документилерни Кадык камгалал министерствозунга 1982 чылдың октябрь 25-ке чедир хүлээп алыр.

АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу № 10 бажың, кадрлар килдизи.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу Бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54 харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарьнаттың 2-23-35, партийнаа амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун чөлбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1870.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—01453